

चांदोबा

एप्रिल १९६३

[१२]

[लखू व जयमल दोघांनीं त्या रानटी तरुणाचें रक्षण केलें नंतर ते तिथे मिळून ज्या चोरवाटेनें चंडमंडुकेश्वर पळाला होता त्या भुयारांतल्या वाटेनें चालूं लागले. तिकडे तो मंडूक आपल्या एका अनुचराबरोबर भुयाराच्या दुसऱ्या बाजूला जाऊन पोंचला होता. तें दुसरें द्वार म्हणजे एक विहिर होती. वर आल्यावर चंडमंडुकेश्वर ब्रह्मदंडी मांत्रिकानें फसविल्याबद्दल सूड कसा घ्यावा या विचारांत होता. पुढें वाचा]

चंडमंडुकेश्वराच्या अनुचराला मात्र त्याच्या सरदाराचें बोलणें बिलकुल बरोबर दिसलें नाहीं. ब्रह्मदंडीवर त्याचा संशय निव्वळ संशयच आहे असें त्याला वाटलें. कारण त्यानें ब्रह्मपुराच्या राजाकडून मंडुकेश्वराला पुष्कळ धन देवविलें होतें आणि असें वचन देखील देवविलें होतें कीं बलवीर व महावीर दोघांना धरून दिल्याबद्दल अर्धें राज्य मिळेल. मग तो मंडुकेश्वराचा विश्वासघातानें वध करण्यासाठीं कोणाला पाठवील! या खेरीज बलवीर व महावीर यांच्याशिवाय भयानक दरींत येणें शक्य नव्हतें. त्यानें मंडूकाला ही गोष्ट प्रथमच सांगितली होती व म्हणू-नच त्यानें दोघांना पकडण्याची जबाबदारी

मंडूकावर टाकली होती. बलवीर व महावीर अकस्मात या द्वीपांत आले. त्याचें कांहींतरी विशेष कारण असलें पाहिजे!

चंडमंडूकाचा अनुचर असा विचार करीत आपल्या धन्यासमोर हात जोडून उभा राहिला व म्हणाला—"मंडुकेश्वरा! एक विनंति करीत आहें,अशी घाई करूं नये. मला माझें मन सांगत आहे कीं या दोघांना ब्रह्मदंडीनें पाठविलेलें नाहीं. ज्यानें स्वतः येऊन आपल्या-जवळ मदत मागितली तो आपल्या विरुद्ध असा विश्वासघात कां करील हेंच मुळीं मला समजत नाहीं. त्याला त्यांत काय फायदा? माझ्या मतें स्वतःच विचार करून पहावा."

"कर विचार! सावकाश कर विचार! तूं पहिल्यानें जाऊन त्या ब्रह्मदंड्याला बोलावून घेऊन ये." पंधरा मिनिटांत त्यानें येथें आलें पाहिजे. तूं हें काम बजावलें नाहींस तर तुझी चामडी सोलवीन विसरूं नकोस." चंडमंडूक गरजला.

मंडुकाच्या अनुचराला घाईघाईनें येतांना पाहून ब्रह्मदंडी व त्याचे दोघे अंगरक्षक शक्तिवर्मा व जितवर्मा या दोघांना आश्चर्य वाटलें. तिघे एका तंबूत बसलेले होते.

तिघांच्या मनांत तोच एक प्रश्न होत, नरभक्षक मंडुकेश्वराचा अनुचर इतक्या घाईनें कां बरें येत असावा?

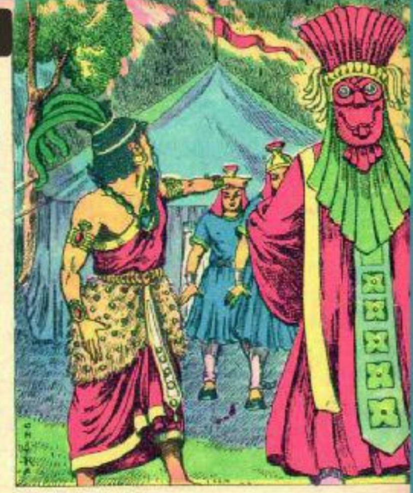
ब्रह्मदंडी जितवर्मा व शक्तिवर्मा दोघांकडे वळून म्हणाला—"पाहिलेंत तुम्ही त्याचें तोंड. रागानें डोळे कसे लाल झालेले दिसत आहेत. आपल्यावर कांहीं संकट तर येत नसेल ना?"

"खरें आहे तुमचें म्हणणें! या नरभक्षक जातीचा काय विश्वास! त्यांच्याशीं मैत्री करणें हा स्वतःचा मूर्खपणा आहे. मला प्रथम पासूनच तसें वाटत होतें व मी तसें म्हटलें होतें देखील. पण तुम्हीच माझ्या म्हणण्याकडे दुर्लक्ष केलेंत." हें बोलत असतां जितवर्मांचें सर्व अंग रागानें थरथर कांपत होतें."त्यांच्याशीं आपण मैत्री केली नसती, त्यांना धनाचा लोभ दिला नसता, राज्याचा लोभ दाखविला नसता तर त्यांनीं आपल्याला जिवंत भाजून खाल्लें असतें. आपण त्यांच्या हातांत सांपडल्यावर दुसरें करणार तरी काय?" ब्रह्मदंडीनें विचारलें.

ते अजून बोलतच होते. मंडुकेश्वराचा अनुचर ते बसले होते तेथें येऊन पोंचला. आल्याबरोबर रागाच्या भरांत तो ब्रह्मदंडीला म्हणाला—"ब्रह्मदंडी! तुझीं शंभर वर्षें भरलीं आहेत. मंडकेश्वर तुला उभा भाजून खाणार आहे आज. तो तुझी वाट पाहातो आहे. संभाळ!"

"मला भाजून खाणार? कां? मी काय केलें त्यांच्या मनाविरुद्ध? ब्रह्मपुराचें अर्धे राज्य त्याला द्यायचें मी वचन दिलें होतें. त्याला! प्रमाण म्हणून मी त्यानें मागितलें तितकें धन देखील नाहीं का दिलें?" ब्रह्मदंडीनें विचारलें.

"त्या अर्ध्या राज्याच्या गोष्टी कशाला? माहीत आहे तें त्याला. आमच्या सरदाराला ठार करण्यासाठीं तूं महावीर व बलवीर

दोघांना कां पाठविलेंस? मंडुकेश्वराच्या अनु-चरानें स्पष्टच विचारलें.

महावीराचें व बलवीराचें नांव ऐकतांच ब्रह्मदंडी ओरडला—"हे काळभैरवा! किती दिवसानंतर तुझी कृपा दृष्टि माझ्याकडे वळली आहे? तर मग महावीर आणि बलवीर सांपडले तर?"

तो पुन्हां जितवर्मा व शक्तिवर्माकडे वळून व जरा जवळ जाऊन म्हणाला—"तुम्हाला लखू व माझा शिष्य जयमल दोघांचीं नांवें माहीत आहेतच. मग उठा! आपण आतां सरळ त्या भयानक दरीकडेच जाऊं या!"

पण मंडुकेश्वराचा अनुचर मधें आडवा उभा राहून व एका हातानें त्याला धरून व गदगदा हलवून म्हणाला–" कोठें निघालास? खोटें कशाला? बोलतोस? महावीर व बलवीर सांपडले म्हणून तुला कोणी सांगितलें? उलट त्यांच्या हातून मी व माझे सरदार स्वत:चा जीव मोठ्या मुश्कीलीनें वांचवूं शकलों. समजलें?"

"म्हणजे ते आहेत तरी कोठें? तर मग मंडुकेश्वर अजून आपल्या गुहेंतच आहे? चला लवकर त्यांना जाऊन पकडूं या! जितवर्मा व शक्तिवर्मा उठा लवकर!"

ब्रह्मदंडी जोर जोरानें ओरडूं लागला. ब्रह्मदंडी मांत्रिकाचें तें विचित्र ओरडणें व वागणें पाहून मंडुकाच्या अनुचराला तो निर्दोष असल्याची खात्री पटली. ब्रह्मदंडीनेंच स्वत: महावीर व बलवीर दोघांना पाठविलें आहे ही सरदाराची जी समजूत झाली ती चुकीची होती हें त्याला पहिल्यापासूनच वाटत होतें. आतां त्याचें वागणें व बोलणें पाहून त्याची खात्री पटली. पण मंडुकेश्वराचा राग कसा कमी करायचा? हें त्याला कळेना."

मंडुकेश्वराचा अनुचर कांहीं वेळ विचार करून मग ब्रह्मदंडीला एका बाजूला बोलावून घेऊन जाऊन त्याच्या कानांत सांगूं लागला– "आमच्या सरदाराला तुझा फार राग आला आहे. जें कांहीं तुला माहीत आहे तें सर्व खरें खरें सांगून टाक. तूं किती समजून सांगितलेंस आणि तरी देखील त्याच्या मनांतला संशय दूर झाला नाहीं तर सांग कीं तुझ्यावर मंत्राचा प्रभाव आहे. तुझ्या केसाला देखील धक्का लागणें शक्य नाहीं. महावीरला व बलवीरला जितवर्मा व शक्तिवर्मानें पाठविलें होतें असें सांगून वेळ मारून ने. त्या दोघांपैकीं एकाला मरावें लागेल. पण तूं वांचशील." तो इतका हळूं बोलत होता कीं तो काय बोलत होता हें जितवर्मा व शक्तिवर्मा दोघांपैकीं एकाला देखील ऐकूं आलें नाहीं.

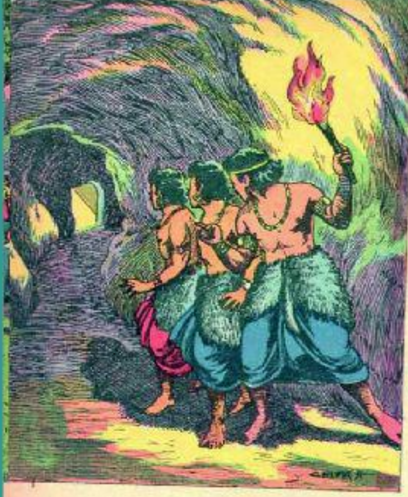
ब्रह्मदंडीच्या जिवांत जीव आला. त्यानें हळूच जितवर्मा व शक्तिवर्मा दोघांकडे एकदां पाहिलें आणि म्हणाला–" मंडूकसेवकाग्रेसरा! बरोबर आहे तुझें म्हणणें! एका थोर पुरुषाच्या रक्षणासाठीं कित्येक लहानांचा बळी देणें आवश्यक असतें. हें शास्त्रनत आहे. तर चल, त्या मंडुकेश्वराच्या दर्शनाला जाऊं या?"

मंडकेश्वराचा अनुचर ब्रह्मदंडीबरोबर पुढें चालूं लागला. पाठीमागून जितवर्मा व शक्तिवर्मा चालूं लागले. दोघं पुढें परस्परांच्या कानांत काय बोलत होते हें त्यांना ऐकूं येत नव्हते. पण त्यांच्या त्या विचित्र वागण्याचा संशय मात्र या दोघांना येऊं लागला. त्या सर्व बेटावर मंडकेश्वराचेच नरभक्षक अनुचर रहात होते. चौघे चंडमंडूक होता त्या जागीं येऊन पोंचले तेव्हां चंडमंडूक विहिरींत डोकावून पहात होता व आपल्या नरभक्षक अनुचरांना कांहीं तरी सांगत होता. ब्रह्मदंडी व त्याच्या दोघां अनुयायांना

आलेले पाहून मंडुकेश्वर उठून उभा राहाला आणि विहिरीपासून दूर एका झाडाजवळ त्यांना बोलावून घेऊन गेला.

ब्रह्मदंडी प्राणभयानें थरथर कांपत उभा होता. मंडुकेश्वर त्याला म्हणाला–" ब्रह्मदंडी! भिण्याचें कारण नाहीं. तूं दगा करून त्या दोघांना माझ्याकडे पाठविलेंस असा मला संशय होता. पण आतांच रानांतून माझ्या कांहीं विश्वासु अनुचरांनीं येऊन महावीर व बलवीर दोघे या बेटावर कसे आले हें सांगितलें. गुलामांच्या व्यापाऱ्याच्या हातून स्वत:ची सोडवणूक करून घेऊन दोघे इकडे

आले. आतां दोघे पिंजऱ्यांत सांपडल्यासारखे आहेत." असें म्हणत त्यानें त्या विहिरीकडे पाहिलें. तों आणखी पुढें म्हणाला–" ते माझ्या पाताळ भुवनांतून इकडूनच बाहेर येण्याच्या प्रयत्नांत आहेत. त्या टोंकाला मी कांहीं जणांना उभे केलें आहे व कांहीं आत शिरूर त्यांना पिटाळीत इकडेच आणीत आहेत. आपण येथें त्यांची वाट पहातच आहों !"

मंडुकेश्वराच्या तोंडून तें ऐकल्यावर ब्रह्मदंडीला वर्णनातीत आनंद झाला. धन व संपत्तीनें भरलेली ती भयानक दरी त्याच्या डोळ्यासमोर उभी राहाली. जितवर्मा व शक्तिवर्मा दोघांजवळ जाऊन तो त्यांच्या कानांत पुटपुटला–" ऐकलेंत ना तुम्ही सारें ! लखू व जयमल दोघांना जिवंत कैद केलें पाहिजे. त्यांच्याजवळ गुप्त आयुधें असणें शक्य आहे. तसेंच आवश्यक झाल्यास जयमल मारला गेला तरी चालेल. पण लखूला मात्र जिवंत धरलें पाहिजे.

नंतर सर्व त्या विहिरीजवळ जाऊन विहिरीच्या कठड्यावर जाऊन बसले. मंडुकेश्वर मधून मधून आंत डोकावून पहात होता व कान लावून चाहूल घेत होता. थोड्या वेळानें म्हणाला–" येत आहेत. पुढें पुढें येण्याचा आवाज ऐकूं येत आहे."

चंडमंडूक म्हणाला त्याप्रमाणें लखू व जयमल त्या रानटी तरुणाबरोबर त्याच बाजूला येत होते. पूर्वी त्यांनीं मंडुकेश्वराच्या शोधार्थ त्यांचें सर्व पाताळ भुवन पालथें घातलें पण तो जेव्हां कोठें सांपडला नाहीं तेव्हां ते परतले. पण परत येऊन पाहतात तो तेथें त्यांना दरवाज्याजवळ कांहीं लोक असल्याचें कळलें म्हणून तेपरत फिरले. आपण आंत शिरलों आहों हें मंडुकेश्वराच्या अनुचरांना कळलें आहे व ते आपल्या मागें येत आहेत." तो रानटी तरुण म्हणाला.

जयमल मशाल घेऊन पुढें जाऊं या. पाहूं या. तरी ही वाट कोठें बाहेर निघते कीं नाहीं. पण जर का मंडुकेश्वरानें त्या टोंकाला पण पाहरेकरी ठेवले नसतील तर आपल्याला पळून जातां येईल. पण जर असतील तर मात्र जिवांत जीव असेपर्यंत त्यांच्याशीं आपण युद्ध करायचेंच."

त्या नरभक्षकांच्या हातीं मरण्यापेक्षां त्यांच्यापैकीं चार सहा जणांना जमिनीवर लोळवून मेलेलें बरें !" लखू म्हणाला.

असे आपसांत बोलत ते विहिरीच्या जवळ येऊन पोंचले. दुरूनच त्यांना कोणी बोलत असल्याचा भास झाला. जयमल थांबला व लखूला मागें ओढीत म्हणाला–" आपल्याला वाटलें तसे ते लोक आपली वाट पहात तेथें बसले आहेत.

लखू कांहीं बोलणार तितक्यांत त्यांना पाठीमागून दिव्याचा उजेड दिसला. लगेच तिघे आपापल्या तलवारी उपसून येणाऱ्या प्रसंगाला तोंड देण्यास तयार झाले. लखूनें जयमलला बाजूला सारलें व पुढें येऊन म्हणाला–" पाठीमागून येणारे लोक पोंचण्या

पूर्वी आपण बाहेर निघूं या. वर जे लोक पाहारा देत आहेत त्यांना वाटेला लावलें म्हणजे आपल्याला पळून जातां येईल."

त्याप्रमाणें तिघे निघाले.

"ते येत आहेत पहा! त्यांना जिवंत पकडलें पाहिजे, विसरूं नका!" ब्रह्मदंडी म्हणाला. त्याप्रमाणें त्याचे अनुचर जितवर्मा व शक्तिवर्मा सर्व सज्ज होऊन उभे राहाले.

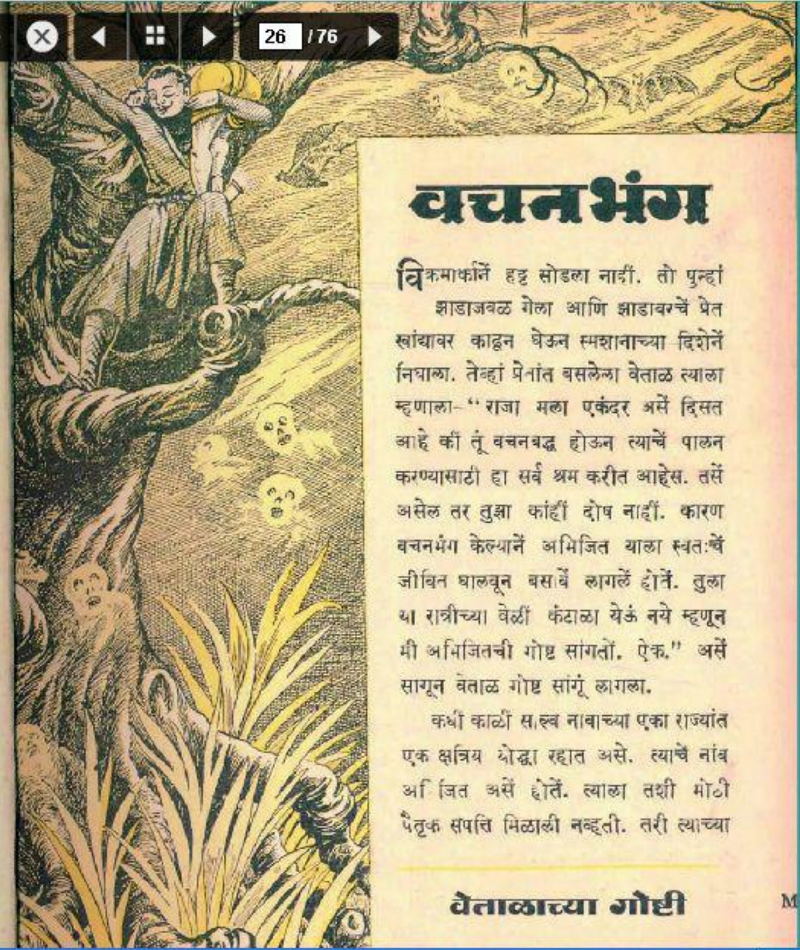
"लखूच्या केसालाहि धक्का लागतां कामा नये. त्याच्याशिवाय भयानक दरींत आपल्याला कांहींच करतां येणार नाहीं. जितवर्मा सावध रहा! जर का त्याच्या केसाला देखील धक्का लागला तर पुन्हां दोघांना मी उभा जाळून टाकीन, उभा जाळून टाकीन. विसरूं नका!" ब्रह्मदंडीनें त्यांना बजावलें. ब्रह्मदंडी मांत्रिकाला उत्तर म्हणूनच कीं काय तिघे जोरानें धांवत आले आणि एकदम उडी मारून बाहेर येऊन उभे राहाले. सिंहासारखे सर्वांवर ते तुटून पडले व त्यांची फळी फोडून पलीकडे निघून गेले.

त्याच वेळीं दुरून झाडीच्या आडून अकस्मात् "मौनानंद महाराज की जय!" असा जयघोष ऐकूं आला. नंतर "या झाडावर बसलेल्या वीस जणांनीं पटापट उड्या टाका आणि त्या ब्रह्मदंडीला व मंडूकाला पकडा. जांभळाच्या झाडींत लपलेल्या लोकांना सांगा, विहिरींत उड्या टाकून भुयारांतून येणाऱ्या नरभक्षकांना वाटेला लावा." असा आवाज देखील ऐकूं आला.

"चंडमंडूका!" म्हणत मंडूक व "काल भैरवा!" म्हणत ब्रह्मदंडी ओरडत दुसऱ्या बाजूनें झाडींत पळून जाण्यासाठीं धांवले.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकीं]

वचनभंग

विक्रमार्कानें हट्ट सोडला नाहीं. तो पुन्हां झाडाजवळ गेला आणि झाडावरचें प्रेत खांद्यावर काढून घेऊन स्मशानाच्या दिशेनें निघाला. तेव्हां प्रेतांत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा मला एकंदर असें दिसत आहे कीं तूं वचनबद्ध होऊन त्याचें पालन करण्यासाठीं हा सर्व श्रम करीत आहेस. तसें असेल तर तुझा कांहीं दोष नाहीं. कारण वचनभंग केल्यानें अभिजित याला स्वतःचें जीवित घालवून बसावें लागलें होतें. तुला या रात्रीच्या वेळीं कंटाळा येऊं नये म्हणून मी अभिजितची गोष्ट सांगतों. ऐक." असें सांगून वेताळ गोष्ट सांगूं लागला.

कधीं काळीं सत्त्व नावाच्या एका राज्यांत एक क्षत्रिय योद्धा रहात असे. त्याचें नांव अभिजित असें होतें. त्याला तशी मोठी पैतृक संपत्ति मिळाली नव्हती. तरी त्याच्या

वेताळाच्या गोष्टी

नांवीं लिहिलेलें एक गांव होतें. त्या गांवांतच त्याचा एक लहानसा किल्लापण होता. त्याला धनाचा तेवढा लोभ नव्हता पण कीर्तीचा लोभ मात्र फार होता.

अभिजितचा किल्ला एका डोंगराच्या पायथ्याशींच होता. तो घोड्यावर बसून त्या डोंगरांत शिकारीला जात असे. त्यामुळें धनुर्विद्येंत त्याला चांगलेंच यश मिळालें होतें.

नित्याप्रमाणें अभिजित एक दिवशीं शिकारीला गेला असतां त्याला तहान लागली. ती भागविण्यासाठीं तो एका ओढ्यावर पाणी प्यायला गेला. घोड्यावरून उतरून त्यानें स्वच्छ हातपाय धुतले व पोट भरून पाणी प्याला. पाणी पिऊन तो उभा राहिला तेव्हां त्याला समोर एका शिळेवर अप्सरसारखी सुंदर एक तरुण स्त्री बसलेली दिसली.

त्याला आश्चर्य वाटलें. तो पाणी प्यायला म्हणून नदींत उतरला त्यावेळीं त्याला तेथें कोणीच दिसलें नव्हतें. मग ही तरुणी कोठून आली ? शेवटीं त्यानें त्या स्त्रीलाच विचारलें—"तूं या मर्त्य लोकांतली स्त्री दिसत नाहींस. अप्सरा तरी असावीस किंवा कोणी देवी तरी असावीस.

ती तरुणी स्मित करून म्हणाली—"मी जलकन्या आहें. मला चंद्रमुखी म्हणतात."

अभिजितला जेव्हां कळलें कीं ती तरुणी या मर्त्य लोकांतली स्त्री नसून एक जलकन्या आहे. तेव्हां तिच्याशीं बोलण्यांत अर्थ नाहीं असा विचार करून तो तेथून निघाला. परंतु त्याचें मन त्या सुंदर तरुणीनें हिरावून घेतलें होतें. त्या चंद्रमुखीच्या मुखावर त्याचे डोळे चकोर पक्षासारखे मुग्ध होऊन गेले होते. त्याचे पाय तेथून हालतच नव्हते. ती तरुणी पण अभिजितच्या सौंदर्यावर मुग्ध झाली असावी. कारण ती एकटक त्याच्याकडेच पहात बसली होती. डोळ्यांना डोळ्यांची भाषा समजते. अभिजित निघून जाणें तर दूरच, ती बसली होती तेथें लोहचुंबक लोखंडाला ओढतो तसा येऊन तिच्या जवळ उभा राहिला. त्या तरुणीनें स्मित करून त्याचें स्वागत केलें.

दोघे बराच वेळ परस्परांशीं बोलत राहालीं. सूर्यास्ताची वेळ होत आली तेव्हां त्यांना कळलें कीं आतां आपापल्या घरीं परत जाण्याची वेळ झाली आहे. अभिजित म्हणाला—"हे प्रेयसी ! तूं माझें मन चोरलें आहेस. मी घरीं गेलों तरी माझें मन तुझ्याजवळच राहणार. मला भूक लागणार नाहीं व झोंप येणार नाहीं. तुझें रूप सारखें माझ्या डोळ्यासमोर नाचत राहील. म्हणून तूं माझ्याबरोबर चल. मी तुझ्याशीं लग्न करून तुला आपल्या हृदयसिंहासनावर बसवीन."

चंद्रमुखी म्हणाली—"माझ्या मनाची अगदीं तशीच स्थिति झाली आहे. माझे पाय येथून हालतच नाहींत. मी या मर्त्यलोकांतली सामान्य स्त्री नसलें तरी प्रेमाच्या बाबतींत माझ्या मनाची स्थिति तशीच आहे. मी आपला जलवास सोडून तुझ्या घरची दासी व्हायला तयार आहें. परंतु माझी एक अट आहे. माझ्याशीं विवाहबद्ध झाल्यावर

परस्त्रीचा विचार देखील तुझ्या मनांत आलेला मला खपणार नाहीं. मला वचन देऊन तूं तें मोडलेंस तर तुला स्वतःचें जीवितच घालवून बसावें लागेल. तेव्हां या सर्व गोष्टींचा विचार करून काय तें ठरव."

अभिजित स्मित करून म्हणाला—"पहिल्याच भेटींत तूं अशा अटी घालूं लागलीस तर तुझ्याबरोबर आयुष्यभर किती अटींचें दडपण माझ्यावर येऊन पडेल, कोण जाणें ! पण तुला मी तूं मागितलेलें हें वचन द्यायला तयार आहें.' दोघं अभिजितच्या किल्ल्यांत गेलीं. दोघांचें

समारंभानें लग्न झालें. अभिजितच्या गांवच्या लोकांनीं या लग्नाची सर्व जबाबदारी आपल्या खांद्यावर घेतली होती. त्यांनीं त्या लग्नप्रसंगीं वधुवरास अनेक प्रेमोपहार देऊन दोघांचें अभिनंदन केलें.

अभिजितच्या आनंदाला भरती आल्या-सारखें झालें. त्याच्या जीवितांत कसलीहि उणीव म्हणून राहिली नाहीं. आपला शौर्य व पराक्रम दाखवून कीर्ति संपादन करण्याची फक्त एक इच्छा त्याच्या मनांत राहून गेली. लवकरच ती इच्छा पुरी होण्यास देखील त्याला एक उत्तम संधी मिळाली.

साल्व राज्याचें एका शेजारच्या राज्याशीं भाऊबंदकीमुळें युद्ध सुरू झालें. राज्यभर सैन्य भर्ती सुरू झाली. त्या युद्धांत पराक्रम गाजवणारास सन्मान व पारितोषिकें दिली जातील अशीं राजातर्फे वचनें देण्यांत आलीं.

ही घोषणा ऐकून अभिजितच्या मनांत कीर्तीची अभिलाषा उत्पन्न झाली व त्यानें चंद्रमुखीला त्याविषयीं विचारलें. म्हणाला– "या युद्धांत मला जी कीर्ति मिळेल त्याची वांटेकरीण तूं पण होशील. आपण तसे श्रीमंत पण नाहीं. या युद्धांत धन व मान दोन्हीचा भरपूर लाभ होईल."

चंद्रमुखीनें आनंदानें त्याला निरोप दिला आणि स्वतःच्या हातानें त्याला कवच व शिरस्त्राण घातलें. म्हणाली– "मी प्रत्येक क्षण तुझी आठवण करीत राहीन."

अभिजितनें युद्ध संपल्याबरोबर घरीं परत येण्याचें वचन दिलें. म्हणाला– "तुझ्या प्रेमाचें कवच सदा माझें रक्षण करीत राहील."

तो घोड्यावर बसून साल्व राजाकडे गेला. राजानें त्याला आपला एक पंच हजारी सरदार म्हणून नेमलें व युद्धाला पाठविलें. अभिजितनें त्या युद्धांत चांगलाच पराक्रम गाजविला. त्याच्या पराक्रमामुळेंच साल्व राजाला युद्धांत जय मिळाला.

राजानें अभिजितच्या शौर्याची प्रशंसा केली व त्याला पारितोषिक व वस्त्र देऊन त्याचा सन्मान केला.

अभिजितला चंद्रमुखीला दिलेल्या वचनाची आठवण होती. म्हणून तो राजाचा निरोप घेत म्हणाला– "महाराज! मी ज्या कामासाठीं आलों होतों तें पुरें झालें आहे. आतां मला निरोप द्यावा."

राजा म्हणाला– "युद्ध संपून एक दिवस देखील झाला नाहीं. विजयोत्सवाची तयारी

आहे. म्हणून तो उत्सव संपल्यावर तूं जा." राजाच्या शब्दाला मान देणें अभिजितला आवश्यक होतें.

विजयोत्सव फारच मोठ्या प्रमाणावर साजरा झाला. अभिजिनच्या शौ र्याची सर्वत्र वाखाणणी झाली. अभिजितला घरीं परत जाण्याची घाई होती. म्हणून त्यानें अगदीं नाइलाजानें पुन्हां निरोप मागितला.

ह्या खेपेस राजानें आपला खरा मानस व्यक्त केला. म्हणाला–"फक्त पारितोषिक देऊन व तुझा सन्मान करून मी तुझ्या ऋणांतून कसा मुक्त होईन. तूं माझ्या राज्यावर इतके उपकार केले आहेस कीं मी तुला आपल्या सर सेनापतीच्या पदावर नेमीत आहें. आणखी आतां मी तुला काय सांगूं, माझ्या मागें माझ्या गादीचा वारस तूच व्हावास अशी माझी इच्छा आहे. एकुलती एक मुलगी आहे. तिचा हात तुझ्या हातांत दिला कीं मी तुझ्यावर राज्याची सर्व जबाबदारी टाकून वानप्रस्थाश्रमांत प्रवेश करीन. म्हणून तूं घरीं परत जाण्याचा विचार सोडून दे."

अभिजितला प्रथम तें सर्व खरेंच वाटेना. कोठें तो एक सामान्य सरदार आणि कोठें सात्व राजकन्येशीं त्याचा विवाह! एवढेंच नव्हे तर राज्यलक्ष्मी देखील त्याला वरमाला घालणार. राजकन्या रूपानें चंद्रमुखीहून कमी होती असें देखील नाहीं. तिच्याशीं लग्न झालें तरी चंद्रमुखीचाच आपल्या प्रेमावर अधिकार राहणार. राजकन्येशीं विवाह हा फक्त राजाच्या मनाचें समाधान व्हावें म्हणून. तो स्वतःच्या मनाची समजूत घालूं लागला. राज्य मिळालें तर चंद्रमुखीबरोबर जास्तच सुखानें आयुष्य घालवतां येईल. चंद्रमुखीचें प्रेम व राज्यलक्ष्मी या दोन्हींमध्यें त्याच्या मनाची ओढाताण होऊं लागली. म्हणून त्यानें एका ज्योतिष्याकडे जाऊन त्याचें मत विचारण्याचें ठरविलें.

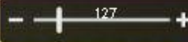
ज्योतिष्यानें त्याचा हात पाहिला त्याची जन्मकुंडली पाहिली आणि म्हणाला–"मर्त्य मनुष्य व जलकन्या यांचा विवाह शास्त्रविरुद्ध आहे. तो मुळीं विवाहच नव्हे. तूं तिला पत्नी समजून राहलास व राजकन्येशीं विवाह न करून धर्माचरण केलें नाहींस तर इहलोक व परलोक दोन्हीं हातचे घालवून बसशील. म्हणून तू त्या जलकन्येचा विचारच मनांतून काढून टाक आणि राजाच्या इच्छेप्रमाणें राजकन्येशीं विवाह करून मोकळा हो."

अभिजितचा विवाह राजकन्येशीं मोठ्या थाटामाटानें झाला. विवाहोत्तर तो नदीवर स्नानासाठीं गेला असतां पाण्यांत बुडी मारल्याबरोबर तो पाण्यांत बुडाला. बराच वेळ झाला तरी वर न आलेला पाहून राजाच्या शिपायांनीं सर्व नदीचा तळ हुडकून पाहिला. परंतु अभिजितचें प्रेत देखील सांपडलें नाहीं.

इकडे अभिजित ज्यावेळीं पाण्यांत बुडाला त्याच वेळीं तिकडे चंद्रमुखीची किंकाळी अभिजितच्या महालांत गांवकऱ्यांना ऐकूं आली. नोकर चाकर धांवले. पण चंद्रमुखी

त्यांना कोठेंहि दिसली नाहीं. त्यानंतर अभिजित त्याच वेळीं बुडून मेल्याचें त्यांनीं ऐकलें.

वेताळानें येथवर गोष्ट सांगून विचारलें– "राजा, मला हें कळत नाहीं का अभिजितनें चंद्रमुखीला दिलेल्या वचनाचें पालन कां केलें नाहीं? तिच्यावरचें प्रेम कमी होऊं लागलें होतें म्हणून कीं राजाचा जांवई होण्याची इच्छा त्याच्या मनांत अधिक प्रबळ होऊं लागली होती म्हणून? या प्रश्नांचीं उत्तरें माहीत असून तूं दिली नाहींस, तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याचीं शंभर छकलें होऊन तुझ्याच पायांवर लोळूं लागतील."

"राजकन्येशीं विवाह करण्यांत अभिजितनें कांहीं मोठी चूक केली, असें नाहीं मला वाटत. चंद्रमुखीवरचें प्रेम कमी होऊं लागलें होतें हें देखील बरोबर नाहीं. चंद्रमुखीशीं विवाह झाल्यावर त्याच्या आयुष्यांत कसलाहि उणीव राहणार नाहीं, ही त्याची समजूत चुकीची होती. पुरुषाचें जीवित फक्त स्त्री-प्रेमानें पूर्ण होत नाहीं. पुरुषाला कीर्तीची अभिलाषा असते. अभिजित योद्धा होता. त्याला पराक्रम गाजवून कीर्ति संपादन करायला संधी मिळतांच तो चंद्रमुखीला सोडून जायला तयार झाला. त्या युद्धांत त्यानें जो पराक्रम दाखविला त्याचमुळें त्याला राजाचा जांवई होण्याचा मान मिळाला. तो कीर्तीचा भुकेला होता. ती त्याला मिळाली." राजा म्हणाला.

अशा प्रकारें राजाचें मौन भंग होतांच वेताळ अदृश्य झाला व त्या झाडाच्या फांदीला जाऊन लोंबकळूं लागला.

(कल्पित)

गंधर्व राजकन्या

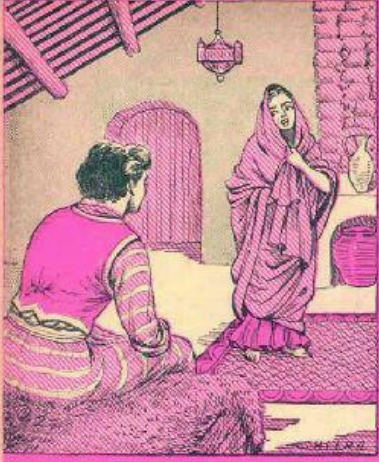
बसरा नगरींत हसन नांवाचा एक तरुण रहात असे. हसन या शब्दाचा अर्थच मुळीं सुंदर असा आहे. तें नांव त्याला सार्थक असेंच होतें. तो आईबापाचा एकुलता एक मुलगा होता. दुर्दैवानें त्याचे वडील तो लहान असतांनाच परलोकीं गेले. त्याच्या वडिलांनीं त्याच्यासाठीं अलोट धन व जमीनजुमला ठेवला होता. पण मित्रमंडळींच्या संगतींत चैन करून होतें नव्हतें तें सर्व तो घालवून बसला.

पुढें त्याच्या आईनें तिचे स्वतःचें म्हणून जें स्त्री धन होतें तें विकून मुलाला एक जव्हेऱ्याचें दुकान काढून दिलें. तो दुकानांत बसून जव्हेऱ्याचा धंदा करूं लागला. त्या वाटेनें जाणारे लोक दुकानासमोर क्षणभर उभे राहून त्याचें सौंदर्य डोळे भरून पाहून घेत.

एकदां इराण देशांतला एक म्हातारा हसनचें सौंदर्य पाहून दुकानासमोर उभा राहिला. त्याची लांब पांढरी दाढी व डोक्याला बांधलेलें पागोटें पाहून तो कोणी मोठा विद्वान मौल्वी असावा असें हसनला वाटलें.

दुपारच्या नमाजाची वेळ होती. रस्ते-गल्ल्या रिकाम्या झाल्या. म्हाताऱ्यानें दुकानांत येऊन नमस्कार केला. हसननें देखील सलाम करून बसायला सांगितलें.

म्हातारा स्मित करून म्हणाला–"बेटा! मला मूलबाळ नाहीं. तुला पाहून तुला दत्तक घ्यावें अशी इच्छा मनांत उद्भवली. दागिन्यांच्या या दुकानांत बसून आपलें जीवित व्यर्थ घालविण्याची तुला जरूरच नाहीं. मला जी विद्या अवगत आहे ती

मिळविण्यासाठीं कित्येकांनीं आपलें सर्व आयुष्य खर्चीं घातलें आहे. पण त्यांना ती मिळाली नाहीं.

हसननें त्या म्हाताऱ्याचे आभार मानले व त्याच्या इच्छेप्रमाणें त्याचा दत्तकपुत्र होण्यास कबूल झाला.

"उद्यां!" असें उत्तर देऊन म्हातारा निघून गेला.

हसन आनंदांत दुकान बंद करून घरीं गेला आणि आईला ती बातमी दिली.

त्याची आई म्हणाली–"बेटा! हे पारशी लोक अग्निपूजक असतात. त्यांना सोनें

करण्याची रीत माहीत आहे. पण त्यांची मैत्री करणाऱ्याला मरण निश्चित."

हसन म्हणाला–"आई, आपण तर गरीबच आहों. आमच्या जवळून कोण काय घेणार? तो म्हातारा हुशार व चतुर दिसतो आहे. त्याच्या कृपेनें आपल्याला कांहीं फायदाच होईल असें मला वाटतें."

आतां आई काय बोलणार? हसनला रात्रभर झोंप लागली नाहीं. उजाडतांच तो दुकानांत जाऊन बसला. थोड्या वेळानें तो पारशी म्हातारा आला. म्हणाला–"बेटा! तुझें लग्न झालें का?"

"अजून झालें नाहीं. आई पाठीस लागली आहे, पण मी आजपर्यंत टाळीत आलों." हसन उत्तरला.

"फार छान! आपली विद्या ब्रह्मचारी तरुणालाच द्यावी असें माझ्या मनांत होतें. तुझ्याजवळ तांब्याची तार किंवा एखादा तुकडा आहे का?" म्हाताऱ्यानें विचारलें.

हसननें तांब्याची एक जुनी फुटकी ताटली दाखविली.

"छान मिळाली! ह्या ताटलीचे बारीक तुकडे करून ते भट्टींत वितळवून आण."

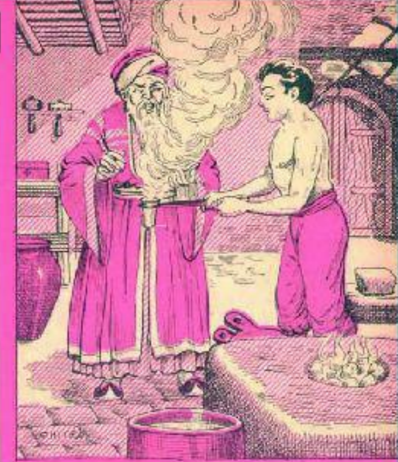
वृद्ध पारशी म्हणाला. बोलतांना तो आजू-बाजूला पहात होता.

हसननें तांबें वितळवल्यावर पारशी "हक! मक! बक! तांब्याचें सोनें होऊं दे!" असें तीनदां म्हणाला. नंतर आपल्या पागोट्यांतून कागदाची एक पुडी काढून त्यांतली शदराच्या रंगाची पूड कीं कसलें तरी चूर्ण तांब्याच्या रसांत टाकलें. तें वितळलेलें तांबें आटूं लागलें आणि पाहतां पाहतां सोनें झालें.

तें पाहून हसन चकित झाला. त्यानें तें सोनें दगडावर घासून पाहिलें, शंभर कशी सोनें होतें.

म्हातारा हसनला म्हणाला–"बाजारांत जाऊन हें सोनें विकून ये. कोणाला सांगूं नकोस कोठून घेऊन आलास तें."

हसननें तें सोनें दोन दिनारांना विकलें. तो पैसे घेऊन आपल्या आईकडे गेला. म्हणाला–"हें सर्व त्या म्हाताऱ्या पारशाच्या कृपेनेंच मिळालें आहे. त्याच्या आईच्या मनांत निरनिराळ्या शंकाकुशंका येऊं लागल्या. पण त्यानें त्या शंकांकडे दुर्लक्ष केलें आणि घरांत तांब्याची जितकी भांडीं होतीं सर्व घेऊन दुकानांत गेला."

म्हातारा दुकानांतच बसलेला होता. हसनला पाहून त्यानें विचारलें–"हीं सर्व भांडीं कशाला घेऊन आला आहेस?"

"ह्या सर्वांचें सोनें करूं या!" हसन म्हणाला.

म्हातारा हंसून म्हणाला–"वेड्या, एका दिवसांत तुझ्याकडे एवढें सोनें झालेलें पाहून लोकांना शंका नाहीं का येणार? आणि मग ही विद्या गुप्त कशी राहणार?"

"तुम्ही म्हणतां तें बरोबर आहे. पण तुमची ही विद्या लवकर अवगत करून घ्यावी म्हणून मी घाई केली." हसन म्हणाला.

म्हातारा जास्तच मोठ्यानें हंसला व म्हणाला–"ही विद्या भर बाजारांत का कोणी शिकतो? तुला ही विद्या शिकायचीच असेल तर सर्व सामान घेऊन तूं माझ्या घरीं ये."

हसननें तें कबूल केलें व म्हाताऱ्याबरोबर निघाला. जात असतां वाटेंत त्याला त्याची आई म्हणाली होती तें आठवलें. पारशी अग्निपूजक असतात, म्हणजे नास्तिक असतात. त्याच विचारांत तो एका जागीं थबकला.

"बेटा, तुझ्या मनांत कांहींतरी शंका असावीसें वाटतें मला तुझ्या चेहऱ्यावरून. तुला माझ्या घरीं येऊन ही विद्या शिकायला हरकत असेल तर मी तुझ्या घरीं येऊन तुला ही विद्या शिकवायला तयार आहें." म्हातारा म्हणाला.

हसननें विचार केला, तसें केलें तर आईच्या मनांतली भीति दूर होईल.

म्हातारा हसनबरोबर त्याच्या घरीं गेला. त्याला व्हरांड्यांत उभा करून हसन घरांत गेला व आईला म्हणाला–"आई! तो म्हातारा पारशी आला आहे. तो माझ्याबरोबर जेवेल. आपल्या घरचें मीठ खाल्ल्यावर आपल्या विरुद्ध कांहीं करण्याची हिंमतच त्याला होणार नाहीं."

त्याची सूज्ञ आई म्हणाली–"बेटा! तूं म्हणतोस तें सर्व खरें आहे. अरे पण या नास्तिकांचा काय विश्वास? या गोष्टींवर त्यांचा विश्वास असेल तर ना? तुझ्या बऱ्यासाठीं मी हें सगळें सांगत आहें. तूं म्हणालास तसा मी सैंपाक करून ठेवतें. माझी ना नाहीं. पण तो आंत आल्यावर मात्र मी समोर येणार नाहीं. मी घरांतच राहणार नाहीं. मी शेजारीं जाऊन बसेन." आई म्हणाली.

सांगितल्याप्रमाणें हसनच्या आईनें सर्व सैंपाक केला आणि मेजावर सर्व पदार्थ आणून ठेवून ती शेजारच्या घरीं जाऊन बसली.

नंतर हसन म्हाताऱ्याला आंत बोलावून घेऊन आला. दोघे जेवायला बसले. "आमच्या घरीं जेवलांत म्हणजे तुमचें आमचें जवळचें नातें झालें असें म्हणतां येईल नाहीं?" हसन म्हणाला.

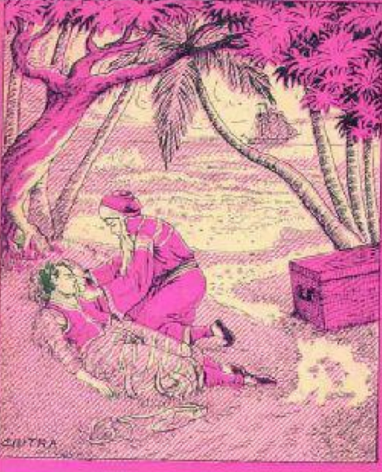
"होय तर, हें नातें अगदीं प्रेमाचें व पवित्र आहे. तुझ्यावर माझें पितृतुल्य प्रेम नसतें तर तुला ही विद्या शिकविण्याचा विचार तरी माझ्या मनांत आला असता का? तूंच विचार करून पहा." असें म्हणत म्हाताऱ्यानें पागोट्यांतून कसली तरी पुडी काढली व म्हणाला–"पहा हें चूर्ण! कित्येक मण सोनें तयार करायला पुरेल सहस्रावधि वनस्पतींचा अर्क काढून मी हें तयार केलें आहें. हें कसें तयार करायचें हें मी तुला शिकवणार आहें." असें सांगून म्हाताऱ्यानें ती पुडी हसनला दिली.

हसन ती पुडी उघडून पहात होता. त्याचा डोळा चुकवून तेवढ्यांत म्हाताऱ्यानें हसनच्या समोरच्या ताटलींत कांहींतरी भूल देण्याचें चूर्ण टाकलें आणि म्हणाला–"ठेव आतां ती पुडी बाजूला. आतां आपण आधीं जेवूं या." एक घास तोंडांत घातल्याबरोबर हसन बेशुद्ध होऊन पडला.

"आतां तूं माझ्या तावडींतून कोठें पळतोस, पाहतों!" म्हणत म्हातारा उठला. त्यानें हसनला एका दोरीनें बांधून घरांतली एक कपड्यांची पेटी रिकामी केली. त्या पेटींत हसनला घालून घरांत जी चीजवस्तु त्याला उचलण्या जोगी वाटली उचलून पेटींत टाकली आणि पेटी घेऊन निघाला.

एका मजुराला बोलावून त्यानें ती पेटी त्याच्या डोक्यावर ठेवली व सरळ बंदरावर निघाला. तेथें एक जहाज तयार होतें.

जहाजाच्या कप्तानानें म्हाताऱ्याला पाहाल्याबरोबर त्याला लवून मुजरा केला. म्हाताऱ्यानें सांगितल्या जागीं पेटी उतरवून ठेवली आणि लगेच नांगर उचलून जहाज सोडलें.

थोड्या वेळानें हसनची आई घरीं परत येऊन पाहाते तों तेथें हसन नव्हता व पेटी पण नव्हती. घरांतल्या कांहीं बहुमूल्य वस्तु पण नाहींशा झालेल्या दिसल्या. तिच्या मनांत धस्स झालें. हसननें अदल्या दिवशीं रात्रीं जें सोनें व पैसे आणले होते तें देखील अदृश्य झालें होतें. पेटींतले कपडे जमिनीवर फेंकलेले व दरवाजा उघडा. ती मोठ्यानें रडूं लागली. तिला जी भीति वाटत होती, शेवटीं तेंच झालें.

शेजाऱ्यांनीं येऊन तिला धीर दिला. तिनें आपल्या घराच्या मागल्या बाजूस एक समाधि बनविली. दिवसभर त्या समाधी जवळ बसून बिचारी रडत राही.

हसनला उचलून नेणारा म्हातारा पारशी कोणी तांत्रिक होता. त्याचें नांव बहराम असें होतें. त्यानें तंत्रविद्या शिकण्यासाठीं कित्येक तरुणांचे बळी दिले होते. ह्या खेपेस हसनची पाळी होती.

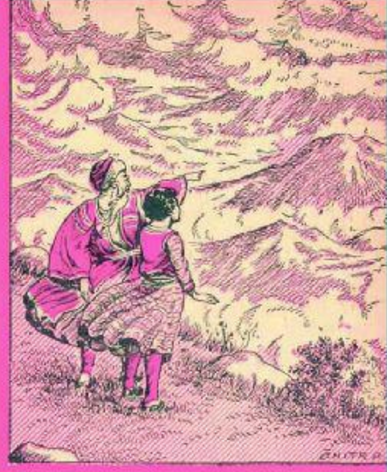
जहाज समुद्रांत असेपर्यंत तो हसनला शुद्ध येऊं नये म्हणून औषध हुंगायला देत असे. त्यानें त्याला पेटीबाहेर काढलें नाहीं. कांहीं दिवसांनीं जहाज त्याला पाहिजे होतें त्या जागीं लागलें. बहराम पेटी घेऊन समुद्र-किनाऱ्यावर आला. त्यानें हसनला बेशुद्ध स्थितींतच बाहेर काढलें. त्याला बांधलेली दोरी सोडली. नंतर हसनला शुद्ध यावी म्हणून त्यानें एक औषध त्याला हुंगवलें.

हसननें डोळे उघडून पाहिलें तेव्हां तो एका निर्जनस्थानीं समुद्रकाठीं आहे हें त्याला कळलें. पण तो अनोळखी प्रदेश त्याला दिसला. कारण त्या देशाच्या वाळूंत काळे, पांढरे, तांबडे व हिरवे दगड त्याला दिसले. तो चकित होऊन इकडे तिकडे पाहूं लागला तेव्हां एका दगडावर म्हातारा पारशी बसलेला त्याला दिसला. आपल्याला फसवून तो येथें घेऊन आला आहे हें ओळखायला त्याला फारसा वेळ लागला नाहीं. त्याला आईनें जें सांगितलें होतें तेंच शेवटीं खरें झालें. तो म्हाताऱ्याजवळ जाऊन म्हणाला—"हें सर्व काय केलें तुम्ही बाबा! तुम्ही तर आमच्या घरचें मीठ देखील खाल्लें आहे?"

म्हातारा जोरानें हंसून म्हणाला—"अग्नि-पूजक बहरामला मीठ-बीठ खाल्ल्याचें काय? आजपर्यंत तुझ्यासारख्या नऊशें नव्याण्णव तरुणांचा मी बळी दिला आहेस. तुला आतां सुटका नाहीं. तूं देखील आपल्या अल्लाला विसरून माझ्यासारखी अग्नीची पूजा करायला शीक."

"नीच, पाजी! जीभ गळून पडेल तुझी!" हसन दरडावून म्हणाला.

बहरामनें लगेच आपला स्वर बदलला व म्हणाला—"परीक्षा घ्यायला हें सर्व मी बोललों होतों. हें सर्व तुला खरें वाटलें वाटतें? तूं या परीक्षेंत उत्तीर्ण झाला आहेस.

एकान्त जागीं तुला विद्या शिकविणें याची म्हणून मी येथें तुला घेऊन आलों होतों. तो समोर डोंगर दिसतो ना तुला. त्याचें शिखर पहा मेघांना म्हणजे ढगांना टेकलें आहे. म्हणून या पर्वताला मेघपर्वत असें नांव आहे. याच पर्वतावर आपणांला हवे असलेले वनस्पती मिळतात. तो डोंगर चढून जावयाचें आहे आपल्याला."

हसनचा संदेह थोडा कमी झाला. तो बहरामला म्हणाला—"तो डोंगर तर भिंतीसारखा उभा दिसतो आहे. त्यावर कसें चढून जायचें?"

"आपण त्या डोंगरावर चढून जाण्याची गरजच काय? आपण पक्षासारखे त्या डोंगरा भोंवती घिरट्या घालूं." सांगून बहरामनें आपल्या पागोट्यांतून तांब्याची एक ताटली बाहेर काढली. त्या ताटली-वर कोंबडीचें कातडें होतें. कातड्यावर कांहीं तरी लिहिलेलें होतें.

बहरामनें ती ताटली एका बोटानें वाजवली. त्याबरोबर धूळ उडूं लागली व समोर पंख असलेला एक घोडा त्यांना दिसला. त्या घोड्याच्या नाकांतून ज्वाळा येत होत्या. बहराम त्या घोड्यावर बसला व त्यानें हात पुढें करून हसनला पण बसायला सांगितलें. लगेच घोडा पंख फडफडवून आकाशांत उडूं लागला. एका क्षणांत तो पर्वताच्या शिखरा-भोंवती घिरट्या घालूं लागला. शिखरावर उतरतांच घोडा पुन्हां अदृश्य झाला.

हसनला आतां मात्र खरोखर भीति वाटूं लागली. त्यानें चहूंकडे पाहिलें, वनस्पती किंवा हिरवळ त्याला कोठें दिसली नाहीं. बहराम म्हणाला—"आतां देव आला तरी तो तुझें रक्षण करूं शकणार नाहीं!" असें सांगून तो हंसूं लागला.

त्याचें तें राक्षसी हास्य पाहून हसन थोडा भ्याला खरा, पण पुन्हां स्वतःला सावरून म्हणाला—"नीच, दुष्ट माणसा! अल्ला वर आहे! तोच माझें रक्षण करील. असें म्हणुन त्यानें म्हाताऱ्याच्या हातांतली ती जादूची ताटली हिसकावून घेतली व दुसऱ्या हातानें त्याला डोंगरावरून खालीं ढकललें. बहरामचा कडेलोटच झाला. तो खालीं एका खडकावर आदळला आणि या भूमीवरचें त्या राक्षसी तांत्रिकाचें अस्तित्व कायमचें नाहींसें झालें. (पुढें चालू)

आईचें ऐका

"आजोबा पहा हो, अशोक आईचें मुळींच ऐकत नाहीं. मुलांनीं अशोकच्या विरुद्ध तक्रार सांगितली.

"अशोक! होय का रे?" आजोबांनीं त्याला जवळ बोलावून प्रेमानें विचारलें.

"पहा ना आजोबा! मी कांहीं केलें तरी मला आई रागवते. हें करूं नकोस तें करूं नकोस. सारखें तिचें रागावणें चाललें असतें. पाण्यांत खेळूं नकोस. मी मनीची शेपटी पकडली तर पकडून ओढूं नको म्हणते. पेरूच्या झाडावर चढूं नकोस. असें सारखें तिचें चाललें असतें." अशोकनें आईच्या विरुद्ध तक्रार सांगितली.

"वेड्या, तुझ्या चांगल्यासाठींच तर ती सांगते! उगाच कां सांगेल? तूं आहेस लहान. तुला कळत नाहीं. म्हणून थोर माणसें सांगतील तसें वागावें आणि आईनें सांगितलेलें सर्वांत प्रथम ऐकावें. तुला उंटाच्या पिल्लाची गोष्ट माहीत नाहीं वाटतें?" आजोबांनीं विचारल्याबरोबर सर्व मुलें म्हणालीं—"उंटाच्या पिल्लाची गोष्ट! सांगा आजोबा तीच गोष्ट! तुम्ही कधीं कधीं सांगितली नाहीं!" मुलें म्हणालीं.

आजोबांनीं नाकांत तपकीर कोंबली आणि गोष्ट सांगूं लागले.

पूर्वी कधीं मारवाडांतल्या एका राजानें आपल्या मुलीचें लग्न मेवाडच्या राजकुमाराशीं करून दिलें. हुंडा म्हणून एक हजार उंटच दिले. लग्न होऊन मुलीची पाठवणीची वेळ आली. ऐन वेळीं एक उंटीण आजारी पडली म्हणून तिच्या ऐवजीं तिचें पिल्लूंच राजानें पाठवायचें ठरविलें.

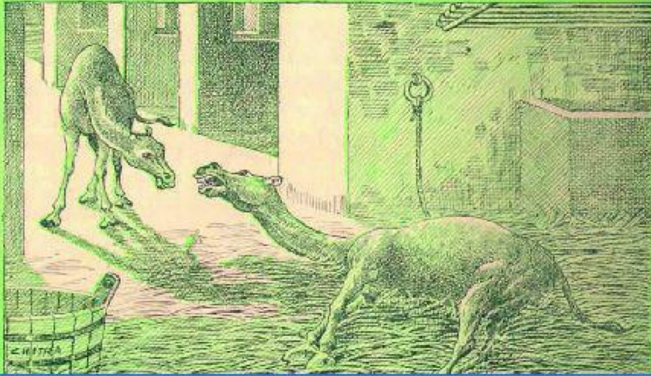

त्या पिल्लाला आपल्या आईला सोडून राहण्याची इच्छा नव्हती. ह्या अशोकालाच पहा ना! आईचें ऐकत नाहीं. पण आई नसली तर एक क्षणभर देखील एकटा रहायला तयार नसतो. तें पिल्लूं सुद्धां आपल्या आईकडे पळून आलें.

त्या वेळीं त्याची आई फारच आजारी होती. ती त्याला म्हणाली—"बाळ! आतां मी किती दिवस जगणार? जा तूं आपल्या भावाकडे. नेहमीं त्याच्या बरोबर रहा बरं का? आपल्या भावाला भेटायला जाशील तेव्हां वाळूच्या टेकडीवर किंवा ज्या जागीं कोणी पूर्वीं पडाव केला असेल अशा जागीं कधीं विश्रांतीसाठीं थांबूं नकोस उंटांच्या रांगेंत चालतांना कधीं टोंकाला राहून चालूं नकोस, मधें रहात जा. नेहमीं आपल्या मोठ्या भावाबरोबर चाल. मी सांगितल्या-सारखा वागलास तर तुला आयुष्यभर कधीं त्रास होणार नाहीं." असें सांगून उंटीणीनें कायमचें डोकें टेंकलें.

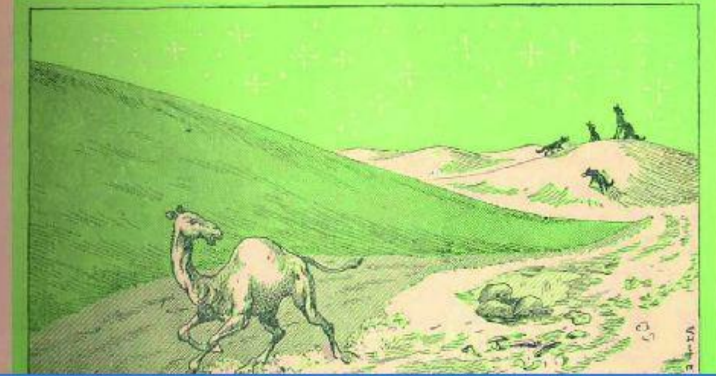
उंटांचें पिल्लूं कांहीं वेळ रडत राहालें व नंतर उंटांच्या कळपांत आपल्या भावाला भेटून त्याच्या बरोबर राहण्यासाठीं म्हणून निघून गेलें.

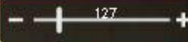
वाटेंत संध्याकाळीं काळोख पडला. विश्रांति घ्यायचा विचार करून तें नेमकें वाळूच्या एका टेकडीवर चढून बसून राहालें. त्यानें विचार केला, आईनें सांगितलें आहे खरें, पण पाहूं या तर काय होतें तें! रात्रीं जोराचा वारा सुटला. उंटाच्या पिल्लाला थंडी वाजूं लागली. तेव्हां त्याला कळलें कीं आईनें उंच जागीं झोपूं नये असें सांगितलें होतें तें कां.

दुसऱ्या दिवशीं पुन्हां तें पुढें निघालें. रात्रीं कोठें तरी विश्रांतीसाठीं थांबण्याचें त्यानें ठरविलें. एका जागीं माणसांचीं व उंटांचीं पावलें दिसलीं. तेथें उंटांचा तांडा थांबला असावा असें त्याला वाटलें. असल्या जागीं सुद्धां आईनें झोपूं नकोस असें सांगितलें होतें नाहीं का? पण पाहूं या तर काय होतें तें! असा विचार करून उंटाचें पिल्लूं त्या जागीं पडून राहालें.

ज्या जागीं प्रवासी कांहीं वेळ उतरतात त्या जागीं खाऊन पिऊन उरलेलें पदार्थ टाकून जातात. त्याच्या वासानें रानटी जनावरें तेथें येतात. अगदीं तसेंच झालें. रात्रीं लांडग्यांचें ओरडणें ऐकून उंटाच्या पिल्लाची झोप मोडली व तें घाबरून तेथून

घूम पळत सुटलें. आईनें अशा पडावाच्या जागीं उतरूं नये असें जें सांगितलें होतें तें कां आतां कळलें त्याला. आईच्या सांगण्याप्रमाणें वागण्याचा त्यानें विचार केला.

दुसऱ्या दिवशीं उंटाचें पिल्लूं त्याचा भाऊ होता त्या कळपांत जाऊन पोंचलें. पण आईच्या सांगण्याकडे दुर्लक्ष करून तें कळपाच्या अगदीं समोरच्या टोंकाला चालूं लागलें. तें पिल्लूं सावकाश चालूं लागलें कीं मागच्या उंटांना राग येई व ते त्याच्या शेपटीला व पाठीला चावूं लागले. पुढें चालणें बरोबर नाहीं असा विचार करून मग तें सर्वांत मागें चालूं लागलें. उंट हाकणारे मागच्या उंटालाच मारीत. म्हणून त्या पिलाला मार बसूं लागला. मागें चालणें बरोबर नाहीं हें तेव्हां त्याला कळलें व तें पुढें धांवूं लागलें. पण त्याच्या नाका तोंडांत धांवत असतां वाळू जाऊं लागली. 'अगदीं पुढें किंवा अगदी मागें कां चालूं नये हें आईनें कां सांगितलें होतें तें आतां कळलें.' असा विचार करून तें पिल्लूं कळपाच्या मधोमध त्याचा मोठा भाऊ चालत होता त्याच्याबरोबर चालूं लागलें. तेव्हां मात्र त्याला कांहीं त्रास झाला नाहीं. वेळेवर दाणापाणी मिळे. भावाबरोबर गप्पा मारीत तें आनंदानें चालूं लागलें.

आजोबांनीं येथवर गोष्ट सांगितली व म्हणाले—"म्हणून मी तुम्हांला सांगत होतों कीं थोर मोठे सांगतील तसें, निदान आई सांगेल तसें वागावें. नाहींतर त्या उंटाच्या पिलाची जी गत झाली ती होईल."

सर्व मुलें मोठमोठ्यानें ओरडूं लागलीं—"उंटाचें पिल्लूं !" उंटाचें पिल्लूं !"

अशोक मात्र ओशाळल्या सारखा झाला.

सतीचें वाण

आटपाट नगर होतें. तेथें एक राजा रहात असे. त्याचें नांव चित्रवर्मा. त्याला आठ मुलें झालीं व शेवटीं एक मुलगी झाली. अर्थातच आई बापाची फार लाडकी होती ती. कधीं तिला ते डोळ्याआड होऊं देत नसत. तिचें नांव त्यांनीं सीमंतिनी ठेवलें.

ज्योतिष्यांनीं मुलीची जन्मकुंडली पाहून सांगितलें कीं मुलीच्या कपाळीं वैधव्य लिहिलें आहे. तें कळल्यापासून चित्रवर्मा फार काळजींत पडला. त्यानें ही गोष्ट तिच्या मनाला दुःखी करणें बरोबर होणार नाहीं, असा विचार करून सांगितली नाहीं व तिच्यासाठीं योग्य वर शोधूं लागला.

परंतु असल्या गोष्टी किती दिवस लपून राहणार ? सीमंतिनीला तिच्या भावी पतीवर येणाऱ्या संकटाची कल्पना आली. तिनें सोमवारचें व्रत सुरू केलें आणि शिव नामाचा जप करूं लागली.

पुढें कांहीं दिवसांनीं तिचें लग्न चित्रांगद नांवाच्या निषध राजकुमाराशीं झालें. हा चित्रांगद नलदमयंतीचा नातू व इंद्रसेनाचा मुलगा होता. विवाहानंतर चित्रवर्मानें आपल्या जांवयाला घरजांवई करून ठेवलें व सर्व प्रकारें त्याची काळजी घेऊं लागला.

एकदां चित्रांगद नावेंत बसून कोठेंतरी जात असतां जोराचें वादळ सुटलें व त्यामुळें नांव पाण्यांत बुडाली. चित्रांगदाला कांहीं नागकन्यांनीं पाहिलें व त्या त्याला घेऊन पाताळ लोकांत गेल्या. नागांचा राजा तक्षक हा चित्रवर्माचा स्नेही व मित्र होता. त्यानें चित्रवर्माचा जांवई म्हणून चित्रांगदाचा सर्व प्रकारें सत्कार केला. चित्रांगद पाण्यांत बुडाल्यानंतर बरेच दिवस परत न आलेला

त्या दिवशीं सीमंतिनीचें व्रत होतें. सीमंतिनीनें वस्त्राभूषणें वांटलीं. अर्थातच सुमेध-सोमवंतांनीं पण वस्त्राभूषणें घेतलीं.

सुमेध सोमवंताला म्हणाला–"कोणाला कळण्यापूर्वीं आपण विदर्भ देशांत परत गेलें पाहिजे. पण सोमवंताला पुरुषवेष धारण करणें अशक्य झालें. कारण त्याला स्त्रीत्व मिळालें होतें. सोमवंताची सोमवती झाली होती. सोमवतीनें सुमेधाला पति मानून त्याच्या-बरोबर सुखानें संसार करण्याचें ठरविलें.

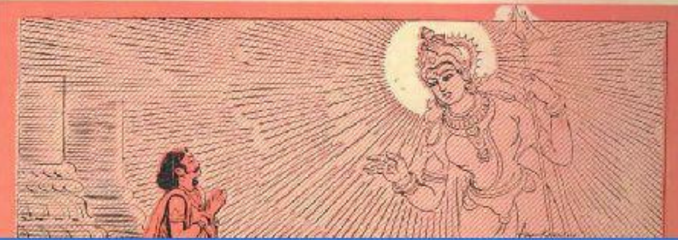
आपला एकुलता एक मुलगा सोमवंत सोमवती होऊन स्वदेशीं परत आला हें जेव्हां बापाला कळलें तेव्हां त्याला राग आला व तो विदर्भ देशाच्या राजाला असली थट्टा केल्याबद्दल खूप रागावून म्हणाला– "तुझ्या ह्या थट्टेमुळें माझ्या मुलाला स्त्री रूप मिळालें."

विदर्भ राजाला आश्चर्य तर वाटलेंच, वाईट देखील वाटलें. त्यानें पार्वती परमेश्वरांचें ध्यान करून त्यांची आराधना केली. तेव्हां पार्वतीनें प्रकट होऊन त्याला विचारलें–"तूं आमची कां आठवण केलीस?"

राजा म्हणाला–"देवी, सोमवतीचा पुन्हां सोमवंत होईल असें कांहीं तरी कर."

देवी म्हणाली–"तें आतां अशक्य आहे. सीमंतिनीनें ज्याला स्त्रीवस्त्रें दान केलीं तो स्त्री झाला. त्याला आतां मी काय करूं. तिच्यासमोर जें जोडप्यानें जातात त्यांचें प्रेम अखंड राहातें!" असें सांगून देवी अंतर्धान पावली.

आई बाप काय करणार? त्यांनीं दोघांचा संसार सुखाचा होवो, असा आशीर्वाद दिला.

खरा चोर

एकदां एका जहाजांत चोरी झाली. खरा चोर कोण हें कळेना. ज्या ज्या खलाश्यावर संशय होता त्यांना अकबर बादशहाकडे पाठवलें. अकबरानें बिरबलाला खरा चोर कोण हें ओळखायला सांगितलें.

बिरबल चोरांना म्हणाला–"कोणी चोरी केली आहे हें मी उद्यां सांगेन. जो चोर असेल तो स्वतःच येऊन आपला अपराध कबूल करील. सर्वांनीं ठरल्या वेळीं हजर झालें पाहिजे."

चोर घरीं गेले व बिरबलानें सांगितल्याप्रमाणें दुसऱ्या दिवशीं दरबारांत हजर झाले. बिरबल त्यांना म्हणाला–"बरें तर कादा आपापला सदरा आणि अल्लाचें नांव घेऊन हात पुढें करा." चौघा चोरांनीं त्याप्रमाणें केलें. नंतर बिरबल प्रत्येकाच्या हातावर एक गोळी देत म्हणाला–"आतां ही गोळी खा. जो चोर असेल तो गोळी खाल्ल्याबरोबर मरून पडेल." चोराचा चेहरा कावराबावरा झाला. त्यानें आपली चोरी कबूल केली.

त्या दिवशीं सीमंतिनीचें व्रत होतें. सीमंतिनीनें वस्त्राभूषणें वांटलीं. अर्थातच सुमेध-सोमवंतांनीं पण वस्त्राभूषणें घेतलीं.

सुमेध सोमवंताला म्हणाला–"कोणाला कळण्यापूर्वी आपण विदर्भ देशांत परत गेलें पाहिजे. पण सोमवंताला पुरुषवेष धारण करणें अशक्य झालें. कारण त्याला स्त्रीत्व मिळालें होतें. सोमवंताची सोमवती झाली होती. सोमवतीनें सुमेधाला पति मानून त्याच्या-बरोबर सुखानें संसार करण्याचें ठरविलें.

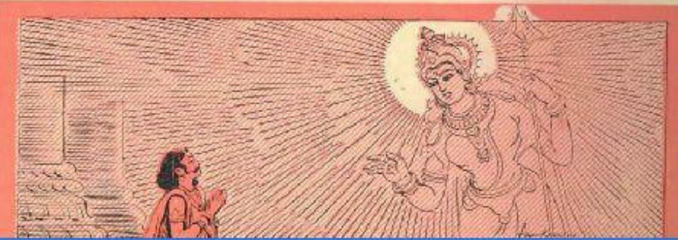
आपला एकुलता एक मुलगा सोमवंत सोमवती होऊन स्वदेशीं परत आला हें जेव्हां बापाला कळलें तेव्हां त्याला राग आला व तो विदर्भ देशाच्या राजाला असली थट्टा केल्याबद्दल खूप रागावून म्हणाला– "तुझ्या ह्या थट्टेमुळें माझ्या मुलाला स्त्री रूप मिळालें."

विदर्भ राजाला आश्चर्य तर वाटलेंच, वाईट देखील वाटलें. त्यानें पार्वती परमेश्वरांचें ध्यान करून त्यांची आराधना केली. तेव्हां पार्वतीनें प्रकट होऊन त्याला विचारलें–"तूं आमची कां आठवण केलीस?"

राजा म्हणाला–"देवी, सोमवतीचा पुन्हां सोमवंत होईल असें कांहीं तरी कर."

देवी म्हणाली–"तें आतां अशक्य आहे. सीमंतिनीनें ज्याला स्त्रीवस्त्रें दान केलीं तो स्त्री झाला. त्याला आतां मी काय करूं. तिच्यासमोर जें जोडप्यानें जातात त्यांचें प्रेम अखंड राहातें!" असें सांगून देवी अंतर्धान पावली.

आई बाप काय करणार? त्यांनीं दोघांचा संसार सुखाचा होवो, असा आशीर्वाद दिला.

खरा चोर

एकदां एका जहाजांत चोरी झाली. खरा चोर कोण हें कळेना. ज्या ज्या खलाश्यावर संशय होता त्यांना अकबर बादशहाकडे पाठवलें. अकबरानें बिरबलाला खरा चोर कोण हें ओळखायला सांगितलें.

बिरबल चोरांना म्हणाला–"कोणी चोरी केली आहे हें मी उद्यां सांगेन. जो चोर असेल तो स्वतःच येऊन आपला अपराध कबूल करील. सर्वांनीं ठरल्या वेळीं हजर झालें पाहिजे."

चोर घरीं गेले व बिरबलानें सांगितल्याप्रमाणें दुसऱ्या दिवशीं दरबारांत हजर झाले. बिरबल त्यांना म्हणाला–"बरें तर काढा आपापला सदरा आणि अल्लाचें नांव घेऊन हात पुढें करा." चौघा चोरांनीं त्याप्रमाणें केलें. नंतर बिरबल प्रत्येकाच्या हातावर एक गोळी देत म्हणाला–"आतां ही गोळी खा. जो चोर असेल तो गोळी खाल्ल्याबरोबर मरून पडेल." चोराचा चेहरा कावराबावरा झाला. त्यानें आपली चोरी कबूल केली.

भीमूचे पराक्रम

भीमूला शिकविण्याचा त्याच्या बायकोनें पुष्कळ प्रयत्न केला. परंतु तिला थोडें देखील यश आलें नाहीं. तेव्हां तिनें नवऱ्याच्या मनांत देवभक्ति उत्पन्न करून देवाची पूजा नित्यनियमितपणें करण्यास सांगितलें. कदाचित देव प्रसन्न होईल व थोडी बुद्धि देईल असें तिला वाटलें. बायकोच्या सांगण्याप्रमाणें भीमू रोज गांवाबाहेरच्या देवळांत जाऊन पूजा करूं लागला.

त्याच गांवीं एक गोसावी येऊन राहूं लागला होता. तो देवळाच्या वाटेवर एका तळ्याच्या काठीं झाडाखालीं बकध्यान धरून बसत असे. त्या गोसाव्यानें भीमूच्या बौद्धिक पराक्रमाच्या गोष्टी ऐकल्या होत्या. एके दिवशीं भीमू देवळांत जात असतां त्या गोसाव्यानें त्याला हाक मारली–"बेटा भीमू! इकडे ये जरा!"

गोसाव्याचा साधुवेष पाहून व त्यानें नांवानें हाक मारलेली पाहून त्याला दिव्य दृष्टि असावी असें भीमूला वाटलें. त्यानें जवळ जाऊन त्या गोसाव्याला साष्टांग नमस्कार केला आणि हात जोडून उभा राहिला.

"बेटा! तूं रोज देवदर्शनाला जातोस. अशी देवभक्ति या कलियुगांत कोठून येणार? तुला देवानें सद्बुद्धि दिली म्हणून त्याच्यावर तुझें मन रमलें आहे. पण हें पहा देवळांत देवाचें दर्शन कोठून होणार तुला? देवळांत तर देवाची मूर्त असते, देव नसतो. पण तुला प्रत्यक्ष देवाचें दर्शन घडावें म्हणून तुला मी बोलावलें. तुला देव दर्शन हवें आहे, होय ना?" गोसाव्यानें विचारलें.

"होय, बुवा! त्या देवाचें दर्शन कसें घडतें, देव कोठें आहे?" भीमूनें गोसाव्याला विचारलें.

"देव माझ्या म्हणण्याप्रमाणें वागतो. मी सांगेन त्याला दर्शन देतो. मी सांगेन तसें तूं केलेंस तर देव तुला दर्शन तर देईलच, तूं मागशील तें देखील देईल." गोसावी म्हणाला.

"आपण म्हणाल तें करायला मी तयार आहें." भीमू म्हणाला.

"बरें तर, तूं या तलावांत एक मिनिट भर बुडी मारून बस, देवाचें दर्शन घडेल. अंगांतला सदरा, गळ्यांतला कंठा व बोटांतली अंगठी मात्र काठावर काढून ठेव." गोसावी म्हणाला.

भीमूनें डोळे मिटून त्या कपटी गोसाव्यानें जसें सांगितलें तसें केलें व जें व्हायचें तेंच झालें. गोसावी भीमूचा सदरा, कंठा व अंगठी घेऊन पळून गेला.

इतक्यांत भीमूच्या डोक्यांत एक गोष्ट आली. आपल्याला देवाचें दर्शन झालें तरी तें बायकोला होणार नाहीं. एकट्यानें देवाचें दर्शन घडलें तर पाप लागेल. असा विचार करून त्यानें डोकें बाहेर काढलें. त्याला

गोसावी पळतांना दिसला. भीमूनें जोर जोरानें हाक मारायला सुरवात केली– "बुवा! अहो बुवा! थांबा! तुम्हांला एक गोष्ट विचारावयाची आहे!" म्हणत भीमू गोसाव्याच्या पाठी मागून धांवूं लागला. भीमूचा आवाज ऐकून गोसावी जास्तच जोरानें पळूं लागला.

भीमू पळण्यांत कमी नव्हता. त्यानें जाऊन गोसाव्याला गांठलेंच. म्हणाला– "तुम्ही देवाला बोलवायला निघालांत वाटतें? तशी घाई नाहीं!

गोसाव्याची घाबरगुंडी उडून गेली होती. त्यानें भीमूचा सदरा, कंठा व अंगठी भीमूच्या तोंडावर टाकली व आपली सुटका करून घेऊन पुन्हां पळूं लागला.

भीमू ओरडून विचारूं लागला–"अहो बुवा! पुरें ऐकून घ्या! पुरें ऐकून घेतल्या-शिवाय असे पळतां काय? माझ्यावर इतके कां रागावलात?" म्हणत भीमू पुन्हां गोसाव्याच्या मागून धांवूं लागला.

आरडाओरड ऐकून जवळ पासचे लोक धांवत आले व त्यांनीं त्या गोसाव्याला धरलें. तोंपर्यंत भीमराव देखील येऊन पोंचले होते. एकानें गोसाव्याची नकली दाढी उपटली. तेव्हां तो गोसावी नसून चोर आहे हें सर्वांना कळलें. त्यांनीं त्याला पोलीस ठाण्यावर नेलें. तेथें पोलिसांनीं सांगितलें कीं तो एक अट्टल चोर आहे व कित्येकदां तुरुंगांत जाऊन आला आहे. त्याचें नांव ऐकूनच त्या पंचक्रोशींतले लोक भीत असत. असल्या चोराला भीमूनें धरून दिल्याबद्दल पोलीस इन्स्पेक्टरानें भीमूची पाठ थोपटली व गांवकऱ्यांनीं भीमरावांची खूप स्तुति केली.

नाग मुकुट

स्विट्‌जरलंड देशांत एक राजा होता. त्याला एक मुलगी होती. एकहि मुलगा नव्हता. राजा व राणी दोघांनीं पुष्कळ नवस केले. पण त्यांना मुलगा झाला नाहीं. म्हणून दोघं मुलीलाच मुलगा मानून तिचें कोडकौतुक करूं लागले.

एकदां बापलेक कोठेंतरी हिंडायला निघालीं. त्यांना रानांत एका जागीं एक म्हातारी बाई सांपाशीं बोलत खेळत असलेली दिसली. ती गारूडीण असावी असें वाटलें त्यांना. राजकुमारीनें तिला विचारलें–"हीं असलीं कामें करून लोकांना फंसवणें हाच धंदा करतेस वाटतें तूं!" म्हातारीला राग आला. तिनें आपली जादूची कांडी तिच्या अंगाला लावली. राजकुमारी पाहतां पाहतां सांप झाली व बापाच्या अंगाला बिलगून राहाली. बापाचें हृदय कळवळून आलें. ती म्हातारी म्हणाली–"बापाजवळ आतां कशाला जातेस? तुला आतां सांपासारखेंच जीवित घालवावें लागेल." असें सांगून तिनें तिच्या डोक्याला जादूची कांडी लावली. राजकन्या नागकन्या झाली व हताश होऊन वारुळांत शिरली.

राजा इतका वेळ भयचकित होऊन सर्व पहात होता. मुलीचा विरह त्याला असह्य झाला. रागाच्या भरांत तलवार उपसून तो म्हातारीला मारायाला धांवला. तेव्हां म्हातारी म्हणाली–"खबरदार! तूं एक पाऊल देखील पुढें टाकलेंस तर तुला देखील सांप करून नागलोकांत पाठवीन."

राजा म्हातारीसमोर हात जोडून विनवणी करूं लागला कीं माझ्या मुलीचे अपराध

पोटांत गिळून तिला माफ कर! म्हातारी म्हणाली—"मंत्र टाकण्याची शक्ति माझ्या अंगांत आहे. तो परत घेण्याची नाहीं. तुझ्या मुलीला कोणत्याहि प्रकारें कष्ट होणार नाहीं. ती नागलोकाची राणी म्हणून राहील. तिच्यासाठीं एक लहानसा मुकुट करून तूं माझ्याकडे आणून दे. तीन दिवसांनीं तूं याच जागीं ये. तो मुकुट ज्या दिवशीं सहजीं वितळून अगर फुटून चुरा होऊन जाईल त्या दिवशीं तुझ्या मुलीला पुन्हां मनुष्यरूप मिळेल." राजानें घरीं जाऊन तसा एक मुकुट करवून म्हातारीला आणून दिला. तो राजकन्येकडे नागलोकांत पोंचता झाला. पाठवतांना त्या म्हातारीनें तो मंत्रवून पाठविला होता. तो मुकुट ज्या वस्तूंत असे ती वस्तु कधीं संपत नसे. धान्याच्या कोठारांत ठेवला कीं किती धान्य काढलें तरी तें पुन्हां भरून येई. खजिन्यांत ठेवला कीं खजिन्यांतून किती सोनें काढलें तरी तो पुन्हां भरून येई. हळू हळू त्या मुकुटाचें विशेष लोकांना कळलें व तो चोरून न्यायचा कित्येकांनीं प्रयत्न केला.

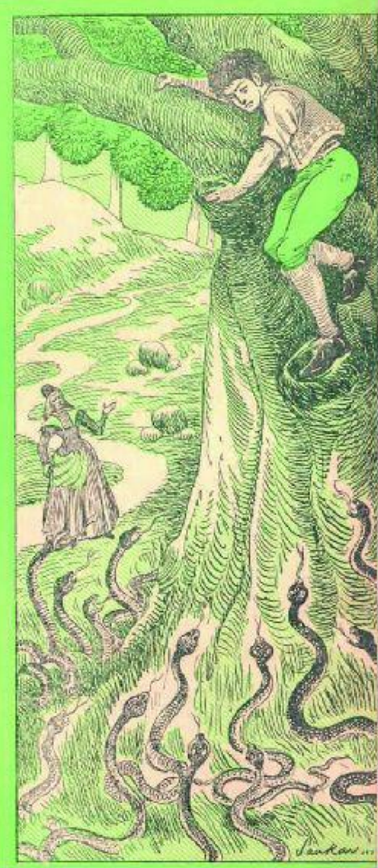
"एकदां एका सरोवराच्या काठीं एक तरुण हिंडत असतां त्याला काठावर एक लहानसा सुंदर मुकुट दिसला. त्या वेळीं एक सांप पाण्यांत पोहोत असलेला त्यानें पाहिला. कदाचित तो त्या सांपाचा असावा असा विचार करून त्यानें तो उचलला व धूम पळाला. पण त्याचा पाठलाग करीत तो मोठा सांप आपलें एक मोठें सैन्य घेऊन आला. स्वतःचा बचाव करण्यासाठीं तो तरुण एका झाडावर चढला.

इतक्यांत एक स्त्री त्या बाजूला आली. ती स्त्री म्हणाली—"मला सांपांचा मंत्र माहीत आहे. तूं तो मुकुट टाक खालीं माझ्याकडे. मी संभाळून ठेवतें."

पण तो तरुण म्हणाला—"तूं पहिल्यानें त्या सांपांना पळवून दाखव. तुझा काय विश्वास?" त्या गारुडिणीनें मंत्र म्हटला, त्याबरोबर सांप खरोखरच दूर पळून गेले. तेव्हां तो तरुण झाडावरून खालीं उतरला. म्हणाला—"माझ्यावर माझ्या आई वडिलांचा व त्यांच्या मोठ्या कुटुंबाचा भार आहे. पाहिजे तर तूं देखील आमच्या घरीं येऊन रहा. तुझ्या जेवणाखाण्याची जबाबदारी माझ्यावर." ती स्त्री मुलाकडला तो मुकुट चोरून न्यायचें मनाशीं ठरवून त्याच्याबरोबर त्याच्या घरीं रहायला तयार झाली.

त्या तरुण माणसानें तो मुकुट कांहीं दिवस फार जपून वाळगला. तो मुकुट जोपर्यंत त्याच्या जवळ होता तोंपर्यंत त्याला कोणत्याहि गोष्टीची कमतरता भासली नाहीं. त्या गारुडीणीला तो मुकुट कोठें आहे, एकदां कळलें व ती तो चोरून पळून गेली. त्या तरुण माणसानें पुष्कळ शोध केला पण त्या गारुडिणीचा पत्ता लागला नाहीं.

त्या गारुडिणीचें भाग्य पालटलें. तिनें तो मुकुट गव्हाच्या डब्यांत ठेवला होता. त्यांतले गहूं कधीं संपतच नसत. ती गहूं

विकून स्वतःचा उदर निर्वाह करूं लागली व खूप श्रीमंत झाली. पण एकदां चुकून तिनें गहूं दळायला पाठविले तेव्हां त्याबरोबर तो मुकुट पण पाठवून दिला.

गिरणीच्या मालकानें गहूं ओतले व गिरणी सुरू केली. पण तासभर झाला व पिठाचीं पोत्यामागून पोतीं भरत गेलीं तरी गहूं संपेनात. त्याला आश्चर्य वाटलें. त्यानें गव्हांत हात घालून पाहिलें तेव्हां त्याला तो मुकुट सांपडला. त्यानें तो पैशाच्या पेटींत ठेवला. तेव्हांपासून त्याची पैशाची पेटी सदा भरलेली असायची. दुसऱ्या दिवशीं त्या गारुडिणीनें येऊन गिरणीवाल्याशीं भांडण केलें गिरणीचा मालक म्हणाला—"गव्हाबरोबर दळून निघाला असेल." तेव्हां निराश होऊन बिचारी निघून गेली. एकदां गिरणीच्या मालकानें विचार केला कीं त्या बाईच्या गव्हाबरोबर तो मुकुट ठेवून दळल्यानें कित्येक पोतीं पीठ निघालें. आपण तसें देखील पैसे मिळवावे. त्यानें गव्हाबरोबर तो मुकुट गिरणींत टाकला व गिरणी सुरू केली. पण त्याच्या दुर्दैवानें नेमका त्याच दिवशीं तो मुकुट गव्हाबरोबर दळला गेला.

नागमुकुटाचा चुरा झाल्याबरोबर नाग-कन्येला राजकन्येचें रूप मिळालें. तिनें पुष्कळ वैभव भोगलें होतें. पण तें सर्व तिला आपल्या म्हाताऱ्या बापाच्या प्रेमासमोर फिक्कें वाटत असे. म्हणून ती धांवत आपल्या बापाकडे गेली. मुलगी परत येऊन भेटल्याचा बापाला फार आनंद झाला.

पुढें कांहीं दिवसांनीं योग्य वर पाहून बापानें तिचें लग्न करून दिलें व आपल्या जांवयाला आपलें राज्य देऊन टाकलें.

अरण्यकांड

नंतर रावण अंतःपुरांतून बाहेर आला.

कांहीं निवडक विश्वासपात्र राक्षसांना बोलावून म्हणाला—"तुम्ही जनस्थानांत जाऊन रहा. खर व दूषण यांचा रामानें वध केला आहे. त्या रामाशीं आतां माझें कायमचें वैर झालें आहे. तुम्ही त्याच्यावर सारखी पाळत ठेवा. गुप्तपणें येऊन तो काय काय करतो सर्व बातमी मला देत जा. संधी साधून त्याचा वध करतां आला तर पहा. मी तुम्हांला भरपूर बक्षिस देईन. तुमच्या कर्तबगारीवर माझा पूर्ण विश्वास आहे. म्हणून मी तुमची निवड करून या कामावर तुम्हांला पाठवीत आहें."

राक्षस जनस्थानांत निघून गेल्यावर रावणाचें लक्ष सीतेकडे गेलें. तो अंतःपुरांत परत गेला. तेथें सीता उदास मनानें बसलेली होती.

सीतेच्या इच्छेविरुद्ध रावणानें आपलें वैभव दाखविण्याच्या हेतूनें आपला राजवाडा तिला दाखविला. तो राजवाडा म्हणजे वैभवाचें माहेरघरच होतें. पाहाणाराचे डोळे दिपून जायचे. पण सीतेचें लक्ष त्या महालाकडे नव्हतें. तिच्या मनासमोर रामचंद्राची मूर्ती सतत उभी होती. तिला दुसरें काय दिसणार?

जागोजागीं सुंदर चित्र विचित्र रंगाचे पक्षी, मोती, रत्न व जवाहिरें जडलेले खांब,

चंदनाचे दरवाजे व खिडक्या सोन्याच्या भिंती, चांदीची जमीन, हस्तीदंती जिना सर्व दाखवीत रावण सीतेला वरच्या मजल्यावर घेऊन आला व म्हणाला—"तूं मला प्राणाहून प्रिय आहेस. तूं माझ्याशीं लग्न केलेंस तर मी तुला आपली पट्टराणी करून घेईन व मंदोदरी वगैरे राण्या चटकी होऊन तुझी सेवा करतील. ह्या माझ्या लंकेंत इंद्र व त्याची प्रजा देव यांना प्रवेश नाहींच, प्रत्यक्ष ब्रह्मदेव, विष्णु व महेश यांनादेखील माझ्या परवानगी शिवाय लंकेंत पाऊल टाकायला मज्जाव आहे. मग तुला सोडविण्यासाठीं कोण येणार ? मी स्वतः तुझा एक दास म्हणून तुझी सेवा करायला तयार आहें. तूं पूर्वजन्मीं कांहीं तरी पाप केलें होतेंस म्हणून तुला या जन्मीं वनवास मिळाला. पण आतां तूं या लंकेची राणी म्हणून राज्य कर. पुष्पक विमानांत बसून आपण तूं सांगशील तिकडे विहार करूं.

पण रावणाच्या या विनवण्या फुकट गेल्या. सीता जमिनीकडे पहात रावणाला उद्देशून म्हणाली—"राक्षसा ! तुला आमच्या मानव जातींतली पतिभक्ति काय कळणार ! मी एकदां ज्याला वरमाला घातली त्याला सोडून परपुरुषाचा विचार देखील माझ्या मनांत कसा येईल ? तुझी शंभर वर्षे मात्र भरत आलीं आहेत. तूं मला बांधून ठेव अगर माझ्या अंगाचे तुकडे तुकडे करून कोल्ह्यां कुत्र्यांसमोर टाक या जन्मीं व पुढील जन्मीं माझ्या हृदयांत श्री रामचंद्राच्या मूर्तीचाच सतत वास राहील."

रावणाला राग आला. म्हणाला—"मी तुला एका वर्षाचा अवधि देतों. या अवधींत जर का तूं माझ्या म्हणण्याप्रमाणें माझी राणी व्हायला तयार झाली नाहींस तर हाल हाल करून तुझा जीव घेईन."

नंतर त्यानें कांहीं राक्षस स्त्रियांना बोलविलें आणि म्हणाला—"हिला अशोक वाटिकेंत घेऊन जा. तुम्ही हिच्यावर कडक नजर ठेवा. हिला माझ्या पराक्रमाची माहिती सांगून हिचें मन वळवून घ्या !"

अशोक वाटिका म्हणजे इंद्राचें नंदनवनच होतें. तेथें वृक्ष वनस्पतींना नेहमीं कोवळी पालवी असे. त्या वनांत सहा ऋतूंत वसंत ऋतूचाच वास असे. राक्षस स्त्रियांनीं सीतेला एका अशोक वृक्षाखालीं पोंचतें केलें व तिच्या चारी बाजूला पाहारा देण्यासाठीं बसून राहाल्या. सीता रामाची आठवण काढून सारखी टिपें गाळीत होती.

तिकडे राम हरणाला ठार करून त्याला आपल्या खांद्यावर उचलून घेऊन आश्रमाकडे परत येत होता. त्या वेळीं कोल्हा ओरडला. तो अपशकून समजून रामाचें मन फार चिंतित झालें. सीतेला कोणी राक्षस उचलून घेऊन गेला कीं काय ? निरनिराळ्या प्रकारच्या शंकाकुशंका त्याच्या मनांत येऊं लागल्या. हा सुवर्ण मृग आला काय, त्याच्या मागें आपण धांवलों काय, मरतांना तो माझ्या आवाजांत ओरडला काय, हा सर्व राक्षसांचा कट दिसतो

आहे ! पण लक्ष्मण असेपर्यंत सीतेजवळ येण्याची कोणाची छाती नाहीं. तितक्यांत लक्ष्मणाला समोर धांवत येत असलेला पाहून मनांत आलेली शंका पक्की झाली.

रामानें लक्ष्मणाचा हात धरून त्याला विचारलें—"तूं इकडे कशाला धांवत आलास लक्ष्मणा ? सीतेला आश्रमांत एकटीला सोडून येण्याचा हा अविचार तूं कां केलास ! सीता आतां आश्रमांत भेटते कीं नाहीं मला शंका आहे. सीता आश्रमांत भेटली नाहीं तर मी तरी जगून काय करणार ? कैकेयीला ही बातमी कळली तर तिच्या मनाचें खात्रीनें

समाधान होईल. त्या राक्षसाचा आवाज ऐकून तुझ्यासारख्या शूरवीरानें घाबरून जावें याचें मला आश्चर्य वाटतें! मी खर व दूषण व त्यांच्या सहस्रावधि अनुयायांचा संहार केला म्हणून रागानें त्यांनी सुडाच्या भावनेनें हें सर्व केलें आहे. सीतेला त्यांनीं मारून टाकलें असावें अशी मला शंका येत आहे. काय करावें कांहीं सुचत नाहीं."

सीतेनें जीं दुर्वचनें सांगितली होतीं ती सर्व सांगून लक्ष्मण म्हणाला—"मी अगदीं असह्य झाल्यानें निघून आलों. नाहीं तर मी असा अविवेक करीन असें वाटतें का तुला?"

"सीता रागानें कांहीं तरी म्हणाली म्हणून तूं माझ्या आज्ञेचें उल्लंघन करणें बरोबर होईल का? माझ्यावर संकट येणें शक्य नाहीं हें माहीत असून सुद्धां तूं आलास हें अगदीं चुकलें तुझें." राम म्हणाला.

रामाला भय वाटत होतें तसेंच झालें. सीता पर्णशाळेंत नव्हती. ती ज्या बाजूला नेहमीं फिरायला जात असे तिकडे सुद्धां नव्हती. आश्रम भयाण वाटत होता. दोघे मटकन खालीं बसले.

पण कांहीं वेळानें दोघे सीतेच्या शोधार्थ "हा सीते! हा सीते!" असा आक्रोश करीत हिंडूं लागले. राम वृक्ष-लता, पशु पक्षी सर्वांना विचारूं लागला. सीतेला कोणी पाहिलेंत का!" दोघे विक्षिप्तासारखे रानांत फिरूं लागले. त्यांना भ्रम होई. दूर हताश मनानें पुन्हां "सीते! सीते!" म्हणून हांक मारीत दोघे तिकडे धांवत!"

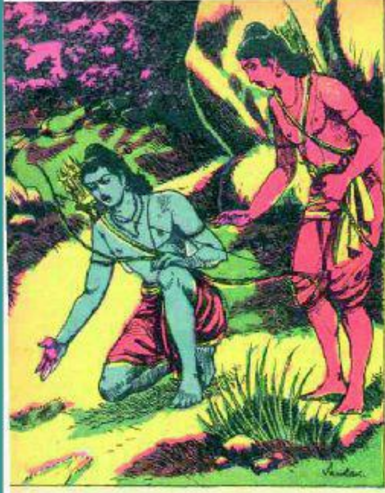
एक दोनदां त्यांना असें वाटलें कीं सीता कोठें तरी लपून बसली आहे व ते म्हणत—"आतां आम्ही फार दमलों आहों. पुढें ये."

लक्ष्मण रामाची ती स्थिति पाहून म्हणाला—"दादा! येथें रडत बसून काय फायदा? चल सर्व जंगल हुडकून काढूं या. जाऊन किती दूर जाणार?" दोघांनीं तो प्रयत्न पण करून पाहिला.

पण राम सीतेच्या विरहामुळे इतका दु:खी झाला होता कीं बेशुद्ध होऊन जमिनीवर पडला. लक्ष्मणानें पाणी शिंपडून व इतर उपाय करून त्याला शुद्धीवर आणलें व धीर दिला. पण रामाच्या मनाचें कसें समाधान होणार? आतां तर लक्ष्मण जें बोले वा सांगे तें दु:खावेगामुळें रामाला ऐकूं येईनासें झालें. तो लक्ष्मणाला म्हणाला—"जग मला मूर्ख व भितरा म्हणेल. सीतेशिवाय आतां मी कोणत्या तोंडानें अयोध्येला परत जाऊं?

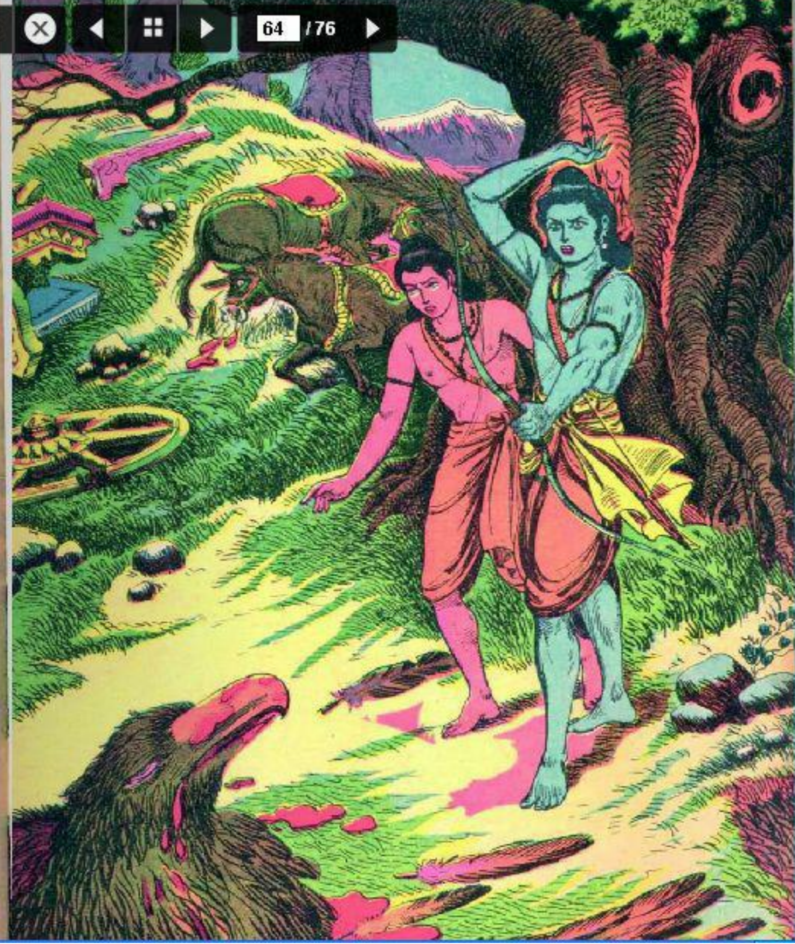
सीतेशिवाय अयोध्येचा राजवाडा मला भयाण भुताच्या घरासारखा वाटेल. मी परत आल्याचें ऐकून आपल्या लाडक्या मुलीला भेटण्यासाठीं जनक राजा धांवत येईल. त्याला मी काय उत्तर देणार! सीतेशिवाय हें जीवित व्यर्थ भार आहे. तूं मला येथें सोड व अयोध्येला एकटाच जा. भरतालाच राज्य करायला सांग. सीता गेली व तिच्या बरोबर मी देखील गेलों असें सांग त्याला!"

रामाचा तो अनावर शोक ऐकून लक्ष्मणाला किती दुःख झालें असेल याची कल्पना देखील करवत नाहीं. शेवटीं लक्ष्मणानें रामाला थोडा धीर दिल्यावर दोघांनीं पुन्हां सीतेचा शोध सुरू केला. एका जागीं कांहीं फुलें पडलेलीं रामाला दिसलीं. रामानें तीं सीतेच्या वेणींतलीच पडलेलीं फुलें आहेत हें ओळखलें. पुढें राक्षसाच्या व सीतेच्या पावलांच्या खुणा स्पष्ट दिसल्या. तेथेंच नंतर मोडलेला रथ, मृत सारथी व घोडे रामाला दिसले. तेथेंच एका जागीं रक्त सांडलेलें दिसलें. तें सीतेचेंच कीं काय अशी एक शंका रामाच्या मनांत येऊन गेली.

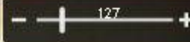
तोंपर्यंत रामाच्या मनांत राक्षस जातीवर राग नव्हता. पण सीतेचें रक्त सांडलें आहे असें त्याच्या मनाला वाटल्यापासून मात्र राक्षसांची जात निर्वंश करून टाकण्याचा रामानें निर्धार केला. "सीतेला निमूटपणें परत पोंचती केली नाहीं तर त्रिलोकाचा ध्वंस करीन!" रामानें घोष केला.

लक्ष्मण म्हणाला—"दादा! येथें तर एकाच राक्षसाचीं पावलें उमटलेलीं दिसत आहेत. यासाठीं त्रिलोक नष्ट करण्याची प्रतिज्ञा करण्याची काय गरज? ज्या राक्षसानें सीतेचें अपहरण केलें आहे. त्यालाच आपण शोधून काढूं या!"

इतक्यांत त्यांना दूर कोणी कण्हत असल्याचा आवाज ऐकूं आला. अर्धमृता-

वस्थेंत पडलेला तो जटायु होता. "हाच सीतेला खाऊन आतां लोळत पडला आहे!" असें म्हणत रामानें धनुष्यावर तीर चढविला.

"मला रावणानें अर्धमृत करून सोडलें आहे, आतां आणखी तूं काय ठार करणार? तो सीतेला घेऊन जात होता. मी त्याला अडवलें व त्यानें माझी ही दशा केली आहे. मी त्याचा रथ मोडला, सारथ्याला व ठार केलें घोड्यांना ठार केलें. पण त्या दुष्टानें तलवारीनें माझे पंखच कापून टाकल्यावर मी काय करणार? तो सीतेला घेऊन आकाश मार्गानें पळून गेला आहे."

तें ऐकून रामाला राक्षसांचा राग तर आला पण त्याबरोबर सीता अजून जिवंत आहे हें ऐकून त्याचें मन क्षणभर शांत झालें. सीतेला उचलून घेऊन जाणारा राक्षस कोण, हें देखील कळलें होतें. राम आपल्या उपकारकर्त्या जटायूला पोटाशीं धरून रडूं लागला. "मी विनाकारण तुझ्यावर संशय केला. क्षमाकर. मी त्या रावणाचें काय नुकसान केलें. सीतेचें अपहरण करण्यांत त्याचा काय हेतु?"

जटायूला दम लागला होता व प्राण कंठाश्यंत आले होते. तरी स्वतःला सावरून म्हणाला–"रावण दक्षिणेकडे गेला आहे. तो कुबेराचा भाऊ आहे!" एवढें बोलत असतांच त्यानें डोळे फिरविले. रामाच्या कृपेनें तो कित्येक दिवस निश्चितपणें रहात होता. शेवटीं तो रामाच्या सेवेखातर प्राणत्याग करून वैकुंठलोकीं गेला.

रामानें शास्त्रोक्त पद्धतीनें जटायूची अंत्येष्टी करून पिंडदान केलें. नंतर तर्पण आदि केलें व जटायूनें सांगितल्याप्रमाणें सीतेच्या शोधार्थ दक्षिणेकडे निघाला.

पेट्रा शिलानगर

आजकालच्या जॉर्डन देशांत "डेड सी" (मृत समुद्र) नांवाच्या समुद्राच्या दक्षिणेस एक अति प्राचीन असें एक शिलानगर आहे. दोन हजार वर्षांपूर्वी या नगरावर नबातियनांचें राज्य होतें. इ. स. १०५ मध्यें ट्रोजन नांवाच्या रोमन चक्रवर्तीनें नबातियनांचा पराभव करून हें नगर आपल्या साम्राज्यांत सामील केलें.

कित्येक शतकें या नगराविषयीं माहिती कोणालाहि नव्हती. गेल्या शतकांतच या नगराची माहिती लागली. हें नगर सर्वच्या सर्व डोंगरांत कोरीव लेण्यासारखें आहे. त्यांत राजवाडा, कोठारें, समाधी, देवळें, सामान्य प्रजेसाठीं घरें, सर्व गुहेच्या रूपांतच आहे. या नगरांत ज्या जागीं पूर्वी कधीं व्यापाराची मोठी पेठ होती त्या जागीं बिदावन जातीचे लोक राहतात. या प्राचीन नगराची माहिती न कळण्याचें कारण म्हणचे या नगराभोंवतीं डोंगराळ प्रदेश आहे. फक्त एका चिंचोळ्या दरींतून या नगरांत प्रवेश करतां येतो. ही दरी सुमारें एक मैल लांब आहे व तिच्या दोन्हीं बाजूला उंच पर्वत आहेत.

